

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ГЛОСАРІЙ  
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА  
МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»  
для студентів усіх спеціальностей  
денної і заочної форм навчання**

2016

Глосарій до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів усіх спеціальностей денної і заочної форм навчання/Укл. Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. – 82 с.

Автор-укладач: *Онуфрієнко Галина Сергіївна*, доцент, доктор філософії у філологічних науках, доцент кафедри українознавства та ЗМП, керівник кафедральної НДР 08515 «Динаміка галузевих термінологій у сферах їх фіксації та функціонування» (2015-2018рр.)

Рецензент: *Пристайко Т.С.*, професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, заслужений викладач ДНУ, керівник НДР «Закономірності розвитку і функціонування сучасних слов'янських мов»

Глосарій підготовлено на виконання завдань першого етапу «Галузеві термінології у сфері їх наукової фіксації» (2015-2016рр.) кафедральної НДР 08515. У глосарії подано пояснення з коментарями та прикладами до 270 слів і словосполучень, використовуваних в усній та писемній професійній комунікації.

Для студентів, що здобувають вищу освіту за кваліфікаційним рівнем «бакалавр» й опановують обов'язкову дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а також для магістрантів й аспірантів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання і всіх, хто прагне поглибити знання для вдосконалення мовної, термінологічної та комунікативної компетентностей, у тому числі в рамках нововведених спецкурсів, зокрема «Українська наукова мова», «Культура наукового мовлення», «Культура фахового спілкування», «Прикладна риторика», «Практика мовної комунікації».

Затверджено засіданням кафедри  
українознавства та ЗМП  
Протокол № 3 від 15.11.2016

Рекомендовано до видання НМК  
гуманітарного факультету  
Протокол № 4 від 24.11.2016

**ЗМІСТ**

|                                                                                     |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Передмова.....                                                                      | 4  |
| Українська абетка.....                                                              | 8  |
| Алфавітний покажчик глос.....                                                       | 8  |
| Скорочення пояснюваних позначок у глосарії.....                                     | 17 |
| Глосарій до навчальної дисципліни «УМПС».....                                       | 18 |
| Використана література .....                                                        | 81 |
| Навчальні посібники для ВНЗ із грифом МОН України.....                              | 81 |
| Навчально-методичні матеріали для студентів денної і заочної<br>форм навчання ..... | 81 |
| Словники.....                                                                       | 82 |

## ПЕРЕДМОВА

Для опанування мови професії необхідно засвоїти базові поняття і професії, і мови як універсального засобу фахової комунікації. На це скеровані університетські дисципліни. Проте кожному потрібно багато та постійно опрацьовувати як різні наукові джерела, так і тренуватися з репродукування (в усній та письмовій формах) засвоєних наукових знань, опанованих теорій і концепцій та продукування власних думок, професійних пропозицій, публічних виступів, ділових паперів тощо. Щоб розуміти інформацію університетських підручників, навчальних посібників, журнальних наукових статей за фахом тощо, необхідно щоразу звертатися до словниково-довідкової літератури, де розтлумачено і засвоювані, і дотичні до них поняття. Термінографічні ресурси наукових понять традиційно представлені різними жанрами (від малих до великих форм) *сфери їх фіксації*: словниками, тезаурусами, довідниками, ДЕСТами, збірниками рекомендованих термінів, глосаріями.

Із плином часу й відповідно до потреб галузей і суспільства та в контекстах різних інноваційних тенденцій поняттєвий зміст *термінів (мовних знаків понять)* здатний еволюціонувати: конкретизовуватися, доповнюватися, коригуватися, уточнюватися, змінюватися, вдосконалюватися тощо. Прикладом динамічного наукового «портрету» є поняття *глосарій*, важливе в освітній сфері й інформаційному просторі. Сам термін *глоса* (а до 1540р. існувала форма *глоза*) має давньогрецьке походження і буквальне лексичне значення «мова, мовлення, слово». З 1841р. набуває поширеності поняття *глотологія* як наука про мову. Спочатку глосою називали незрозуміле слово (маловідоме, іншомовне, діалектне, архаїчне, варваризм, власне ім'я) чи цілий вислів, необхідні для пояснення в тексті, зокрема художньому. Так, давні греки ще у V ст. до н.е. при вивченні «Іліади» Гомера вперше застосували *пояснення при словах*, тобто *глоси*, які подавалися або над цими словами чи виразами, або на полях чи кулуарах (нотатках). Списки таких слів (переважно тематичні), що потребували обов'язкового й достатнього коментаря для читачів, називали *глосаріями*. Пізніше глоси подавали при поясненнях окремих місць у Біблії та якнайчастіше при тлумаченні понять у юридичних текстах. В історії юриспруденції відомий цікавий факт: тлумачення глосаторів (професорів римського права Болонського університету) були авторитетнішими за самі джерела.

Наприклад, юристи часів рецепції римського права в континентальній Європі вивчали виключно *глоси, тлумачення*, а суди керувалися таким правилом: що не визнає глоса, те не визнає і суд.

У VI-VIII ст. з'являються германські, романські, кельтські тлумачення до текстів. До кола *глос* зазвичай потрапляли іншомовні, діалектні, незвичні, малопоширені слова. Як констатує професор Н. Матвеева, світова лексикографія почалася саме з тлумачення текстів, з пояснення в них важливих та малозрозумілих слів: у шумерів цю традицію відносять до XXV ст. до н.е., у Китаї – до XX ст. до н.е., у Західній Європі – до VIII ст. н.е., а у східних слов'ян – до XI ст.

Із функційної точки зору, в *глосах* реалізовувалася так звана *метамовна функція мови* (коли мову використовують для опису самої мови). А збірники глос, до складу яких потрапляла строката, «важка» лексика («hard» words) та цілі контексти з нею, називали *глосаріями*, які в різні періоди історичного часу та інформаційного забезпечення соціуму в різних культурах являли собою сукупності лексичних одиниць, відібраних із текстів на засадах передусім практичної необхідності та поданих найчастіше тематичними групами за абетковим принципом.

У ХХІ ст. поняття *глосарій* об'єктивно сприймається «знайомим незнайомцем»: у нього давня наукова «біографія», до якої різні культури і в різні часи додавали нове. Починаючи від рукописних, *глосарії* є безперечними попередниками словників; це витoki словникарської справи і на Заході, і на Сході.

Найперший зі збережених рукописних глосаріїв до пам'яток східнослов'янської писемності датований 1282 роком і містить 174 слова до Кормчої книги – збірника канонів і цивільних законів із церковних справ у православних слов'ян.

Глосарії систематично з'являлися пізніше в країнах Центральної Європи, зокрема в Італії (списки архаїчних слів до пам'яток попередніх століть), в Англії (списки абстрактних учених слів (ink-born-terms), невідомих широкому читачеві, та «Скарбниця молоді»), у Німеччині (списки давньогрецьких, латинських, європейських, італійських слів тощо), в Іспанії (відомий «Словник Авторитетів», що роз'яснював слова в їхніх істинних лексичних значеннях) тощо. Ці та інші *глосарії*, *реєструючи певну суму актуальних знань відповідної епохи, суттєво підвищували загальнокультурне, загальноінформаційне їх значення для*

*користувачів*. Серед відомих авторів глосаріїв – домініканець Іоанн Бальбус, що залишив людству у спадок створений у період Середньовіччя «Каталікон» (1285р.), і Гарфілд Граматик з його «Скарбницею молоді» (XV ст.), і Симон Рот з його «Німецьким дикціонером» (1571р.), і Ф. Хоукінс з його правилами для юнацтва, де розкрито сутність важких для розуміння слів.

Останніми десятиліттями глосарії найактивніше поповнюють *науковий дискурс* (зокрема, різні галузі права, економіки, філософії, комунікативістики, культурології, нанотехнологій та ІТ-технологій, психолінгвістики, політології тощо) для пояснення понять, у тому числі й нових, і супроводжують інтегративні навчальні дисципліни у вишах, на що скеровують завдання Болонського процесу. Наводять глосарії і до художніх текстів, особливо перекладених з інших мов, що зумовлено практичною потребою піднесення загальної і мовної/мовленнєвої культури читачів та забезпечення повноцінності міжкультурного діалогу/ полілогу.

Тож тисячоліття світова лексикографічна практика переконує, що еволюційний шлях поняттєвого змісту терміна *глосарій* є тривалим (від давнини і ще рукописних творів), глобальним (Галлія, Давня Індія, Давня Греція, Китай, Арабія, Англія, Німеччина, Італія, Іспанія, слов'янські території тощо), з постійною тенденцією до нарощування практично необхідних функцій (від пояснення незрозумілих чи малозрозумілих слів до тлумачення лексичних запозичень, діалектної лексики, рідкісних словоформ, архаїзмів, новотворів, варваризмів, суто книжних слів, термінів, усталених зворотів із наведенням конситуацій, прикладів тощо) у різних дискурсах та сферах інформаційного простору. Сучасний контекст лексикографічної науки дозволяє аналізувати глосарії як специфічні друковані словники здебільшого інтегративного типу з елементами і тлумачного, і перекладного, і термінологічного, і неологічного, і фразеологічного, і діалектичного, й історичного типів словника, проте з обов'язковими коментувальною та ілюстративною частинами, що дозволяє говорити й про довідковий його характер. Останніми роками виокремилася особлива галузь лексикографії – *навчальна глосографія*, скерована переважно на створення глосаріїв для учнівської та студентської молоді, де потенційно важка і важлива за семантикою лексика й висловлювання адекватно інтерпретовані в контекстних рамках опановуваних навчальних дисциплін, спецкурсів, дискурсів, текстів.

Пропонований глосарій підготовлено до обов'язкової для студентів усіх спеціальностей університетської дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»/ «УМПС» відповідно до завдань кафедральної НДР «Динаміка галузевих термінологій у сферах їх фіксації та функціонування» (2015-2018). Користувачам для зручності пошуку глос запропоновано алфавітний покажчик із зазначенням відповідних сторінок у самому глосарії та (з метою актуалізації морфологічних норм сучасної української мови) наведено флексії (закінчення) у родовому відмінку однини для іменників жіночого роду третьої відміни та чоловічого роду другої відміни. Глосарій організований за абетковим принципом. Словосполучення подано за абеткою першого у ньому слова, аби забезпечити оперативність їх пошуку. У глосах наведено нормативний наголос (*мовець*), у тому числі й варіантний (*дійскурс*); також подано коротку довідку про мовне походження до лексичних запозичень (*англ., грец., італ., лат., нім., франц.*), паралельні (синонімічні) конструкції (*адресат/ отримувач/ реципієнт/ слухач/ читач/ інтерпретатор/ слухачка аудиторія*); наведено рід до невідмінюваних в українській мові запозичених іменників (*табу, невідм., с.р.*), супутню комунікативно важливу й корисну інформацію пояснюваного поняття чи словосполучення. У статтях для зручності використано скорочений варіант пояснюваного слова (*комунікація – к.*) чи словосполучення (*актуальне членування речення – а.ч.р.*).

Це навчальне лексикографічне видання допоможе студентам у процесі самостійної роботи ефективніше опрацьовувати текстові навчальні матеріали з «УМПС» в усній і письмовій формах та вправно використовувати у навчальній і фаховій комунікації та когнітивній (пізнавальній) діяльності наведені актуальні глоси.

Глосарій також покликаний збільшити лексичний (у тому числі термінологічний) запас студентів, що сприятиме якісному опануванню базових і складних понять трьох змістових модулів обов'язкової університетської дисципліни з мови фаху для продукування інформації в усній та писемній науковій комунікації.

Матеріали глосарія корисні магістрантам й аспірантам для піднесення мовної, мовленнєвої, термінологічної і комунікативної компетентностей, необхідних для здобуття сучасних освітньої (магістр) та освітньо-наукової кваліфікацій (PhD).

## УКРАЇНСЬКА АБЕТКА (33 літери)

Аа Бб Вв Гг Іг Дд Ее Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй

Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф

Хх Цц Чч Шш Щщ ь(знак м'якшення) Юю Яя

## АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ГЛОС

### А

- |     |                              |      |
|-----|------------------------------|------|
| 1.  | Аберация                     | с.18 |
| 2.  | Абетка                       |      |
| 3.  | Абзац, -у                    |      |
| 4.  | Абревіатура                  | с.19 |
| 5.  | Адресант, , -а               |      |
| 6.  | Адресат, -а                  |      |
| 7.  | Активний словник індивіда    | с.20 |
| 8.  | Актуальне членування речення |      |
| 9.  | Акцентуаційні норми          | с.21 |
| 10. | Алгоритм, -у                 |      |
| 11. | Алогізм, -у                  |      |
| 12. | Амфіболія                    |      |
| 13. | Аналіз, -у                   | с.22 |
| 14. | Англізми                     |      |
| 15. | Анотація                     |      |
| 16. | Антоніми                     |      |
| 17. | Аргó, невідм., с.р.          | с.23 |
| 18. | Арготизми                    |      |

- 19. Аргумент, -у
- 20. Артикуляція
- 21. Архаїзми
- 22. Атмосфера спілкування с.24
- 23. Аудіювання

### Б

- 24. Багатозначність, , -ності
- 25. Багатослів'я у професійній комунікації
- 26. Багатство мовлення с.25
- 27. Бібліографія
- 28. Білінгв, -а с.27
- 29. Білінгвізм, -у

### В

- 30. Вербальна комунікація
- 31. Вербальні компоненти
- 32. Види мовлення с.28
- 33. Виразність, -ності
- 34. Висловлювання
- 35. Власне українська лексика
- 36. Внутрішнє мовлення
- 37. Внутрішні ресурси особистості мовця с.29

### Г

- 38. Галичанізми
- 39. Генеалогічне мовне дерево
- 40. Германізми с.30
- 41. Герменевтика
- 42. Глоса
- 43. Граматичні норми

### Г

- 44. Гендер, -а
- 45. Гендерний стереотип, -у с.31

### Д

- 46. Девіації у спілкуванні

|     |                     |      |
|-----|---------------------|------|
| 47. | Декодування         |      |
| 48. | Державна мова       |      |
| 49. | Дефініція           |      |
| 50. | Дікція              |      |
| 51. | Діскурс, -у         | с.32 |
| 52. | Діалект, -у         |      |
| 53. | Діалектизми         |      |
| 54. | Діалогічне мовлення | с.33 |
| 55. | Ділова гра          |      |
| 56. | Ділова лексика      |      |
| 57. | Документ, -а        |      |
| 58. | Доповідь            | с.34 |
| 59. | Доречність мовлення |      |

## Е

|     |                          |      |
|-----|--------------------------|------|
| 60. | Евфемізм, -у             |      |
| 61. | Езопівська мова          | с.35 |
| 62. | Експресія                |      |
| 63. | Елоквенція               |      |
| 64. | Епістолярний стиль, -ю   |      |
| 65. | Еристика                 |      |
| 66. | Етнолінгвістика          |      |
| 67. | Ефективність спілкування |      |

## Ж

|     |            |      |
|-----|------------|------|
| 68. | Жанр, -у   | с.36 |
| 69. | Жаргон, -у |      |
| 70. | Жаргонізми |      |
| 71. | Жест, -у   |      |

## З

|     |                                           |      |
|-----|-------------------------------------------|------|
| 72. | Загальна навчальна компетентність, -ності | с.37 |
| 73. | Загальнонавчальна лексика                 |      |
| 74. | Запозичення                               |      |
| 75. | Зворотний зв'язок у спілкуванні           | с.38 |
| 76. | Змістовність мовлення                     |      |

## 77. Знання

## І

78. Ідіостіль, -ю

79. Іллокуція

80. Індоевропейські мови

81. Інтерв'ю, *невідм., с.р.*

с.39

82. Інтернаціональна лексика

83. Інтерпретація тексту

84. Інтонція мовлення

с.40

85. Інформаційний шум, -у

86. Інформація в комунікації

87. Іронія

88. Історизми

## К

89. Квінтесенція повідомлення

90. Кінесика

91. Ключові слова

с.41

92. Книжна лексика

93. Когерентність, -ності

94. Компоненти комунікації

95. Компресія тексту

96. Комунікабельність, -ності

97. Комунікант, -а

с.42

98. Комунікат, -у

99. Комунікативна грамотність, -ності

100. Комунікативна девіація

101. Комунікативна дія

102. Комунікативна емпатія

103. Комунікативна інтенція

104. Комунікативна компетентність, -ності

с.43

105. Комунікативна мета

106. Комунікативна поведінка

107. Комунікативна ситуація

- |          |                                         |      |
|----------|-----------------------------------------|------|
| 108.     | Комунікатівне «самогубство»             |      |
| 109.     | Комунікатівне табу́                     |      |
| 110.     | Комунікатівний етике́т, -у              | с.44 |
| 111.     | Комунікатівний конфлі́кт, -у            |      |
| 112.     | Комунікатівний па́спорт мо́вця          |      |
| 113.     | Комунікатівність, -ності                |      |
| 114.     | Комуніка́ція                            |      |
| 115.     | Конспе́кт, -у                           |      |
| 116.     | Контéкст, -у                            |      |
| 117.     | Контéкст спілкува́ння                   | с.45 |
| 118.     | Конце́пція                              |      |
| 119.     | Коректу́ра                              |      |
| 120.     | Коре́кція                               |      |
| 121.     | Кореля́ція                              |      |
| 122.     | Красномо́вство                          |      |
| 123.     | Культу́ра мо́ви                         |      |
| 124.     | Культу́ра мо́влення індиві́да           | с.46 |
| 125.     | Курсова́ / дипло́мна робо́та            |      |
| <b>Л</b> |                                         |      |
| 126.     | Латині́зм, -у                           | с.47 |
| 127.     | Лéксика                                 |      |
| 128.     | Лексикогра́фія                          |      |
| 129.     | Лексиколо́гія                           |      |
| 130.     | Лексико́н, -а(кни́жка); -у (запас слів) |      |
| 131.     | Лексі́чне значення слова́               | с.48 |
| 132.     | Лексі́чні но́рми                        |      |
| 133.     | Лінгвокультуро́логія                    |      |
| 134.     | Літерату́рна мо́ва                      |      |
| 135.     | Логі́чність мо́влення                   |      |
| <b>М</b> |                                         |      |
| 136.     | Мане́ра спілкува́ння                    | с.49 |
| 137.     | Милозвучність, -ності                   |      |
| 138.     | Міжкульту́рна комуніка́ція              |      |

|          |                                          |      |
|----------|------------------------------------------|------|
| 139.     | Міжнарoдна мoва                          | c.50 |
| 140.     | Міміка                                   |      |
| 141.     | Мoва                                     |      |
| 142.     | Мoвець, <i>-вця</i>                      |      |
| 143.     | Мовленнєва компетентність, <i>-ності</i> |      |
| 144.     | Мовленнєвий етикет, <i>-у</i>            |      |
| 145.     | Мовленнєві недоліки                      | c.51 |
| 146.     | Мoвлення                                 |      |
| 147.     | Мoвна девіація                           |      |
| 148.     | Мoвна діяльність, <i>-ності</i>          |      |
| 149.     | Мoвна компетентність, <i>-ності</i>      |      |
| 150.     | Мoвна нoрма                              | c.52 |
| 151.     | Мoвне (словесне) табу                    |      |
| 152.     | Мoвне чуття                              |      |
| 153.     | Мoвний етикет, <i>-у</i>                 |      |
| 154.     | Мовознавство                             |      |
| 155.     | Монолінгв, <i>-а</i>                     | c.53 |
| 156.     | Монологічне мoвлення                     |      |
| <b>Н</b> |                                          |      |
| 157.     | Натяк, <i>-у</i>                         |      |
| 158.     | Наукова стаття                           |      |
| 159.     | Науковий стиль української мoви          | c.54 |
| 160.     | Національна мoва                         | c.55 |
| 161.     | Невербальна комунікація                  |      |
| 162.     | Невербальні системи комунікації          |      |
| 163.     | Нейтральна лeксика                       |      |
| 164.     | Некомунікабельність, <i>-ності</i>       | c.56 |
| 165.     | Неологізми                               |      |
| 166.     | Номінація                                |      |
| <b>О</b> |                                          |      |
| 167.     | Окулесика                                | c.57 |
| 168.     | Ольфакторика                             |      |
| 169.     | Ораторія                                 |      |

- 170. Ортологія
- 171. Орфографічні норми
- 172. Орфоепічні норми
- 173. Офіційно-діловий стиль, -ю

## П

- 174. Парадигма с.58
- 175. Паралінгвістика с.59
- 176. Паралінгвістичні засоби
- 177. Параметр, -а
- 178. Пароніми
- 179. Пасивна лексика
- 180. Пасивний словник (лексикон) мовця
- 181. Патогенний текст, -у с.60
- 182. Пауза
- 183. Переклад, -у
- 184. План, -у
- 185. Плеоназм, -у
- 186. Позамовний
- 187. Полілог, -у с.61
- 188. Полонізми
- 189. Помилки як наслідок замало́го словнико́вого запáсу
- 190. Помилкі, пов'язані з порушенням лексичних та фразеологічних норм
- 191. Помилкі, що порушують структуру тексту с.62
- 192. Правила комунікативного етикету
- 193. Принципи комунікативного кодексу
- 194. Принципи спілкування
- 195. Проксе́міка
- 196. Професійна лексика
- 197. Професіоналізми
- 198. Прямий порядок слів у реченні с.63

## Р

- 199. Ра́курс, -у

|      |                                  |      |
|------|----------------------------------|------|
| 200. | Редагування                      |      |
| 201. | Реквізиту                        | с.64 |
| 202. | Рема                             |      |
| 203. | Реферат, -у                      | с.65 |
| 204. | Реферування тексту               |      |
| 205. | Рецензія                         |      |
| 206. | Ритор, -а                        |      |
| 207. | Риторика                         | с.66 |
| 208. | Риторика спілкування             |      |
| 209. | Риторична компетентність, -ності | с.66 |
| 210. | Риторична формула                |      |
| 211. | Риторичне запитання              |      |
| 212. | Риторичний етос, -у              | с.67 |
| 213. | Риторичний канон, -у             |      |
| 214. | Риторичний логос, -у             |      |
| 215. | Риторичний пафос, -у             |      |
| 216. | Риторичні методи аргументування  |      |
| 217. | Рідна мова                       |      |
| 218. | Розмовна лексика                 |      |
| 219. | Росіянізми                       |      |

## С

|      |                       |      |
|------|-----------------------|------|
| 220. | Сентенція             | с.68 |
| 221. | Синоніми              |      |
| 222. | Сленг, -у             |      |
| 223. | Слова-паразити        |      |
| 224. | Словник, -а           |      |
| 225. | Слов'янські мови      | с.69 |
| 226. | Соціоніка             |      |
| 227. | Спілкування           |      |
| 228. | Старослов'янські      |      |
| 229. | Старослов'янська мова | с.70 |
| 230. | Стилістика            |      |
| 231. | Стилістичні норми     |      |

232. Стилiстичнi помiлки  
 233. Стилb, -ю с.71  
 234. Стилb спiлкування  
 235. Сучасна класифiкацiя документiв  
 236. Сучасна українська лiтературна мова с.72  
 237. Сфери спiлкування

## Т

238. Табу́, *невiдм., с.р.*  
 239. Тавтолoгiя  
 240. Такесика с.73  
 241. Теза  
 242. Тезаурус, -а  
 243. Текст, -у  
 244. Тема  
 245. Тематичне табу́  
 246. Темп мовлення  
 247. Термiн, -а (*мовний знак поняття*) с.74  
 248. Термiнографiя  
 249. Термiнознáвство  
 250. Термiнологiзацiя с.76  
 251. Термiнологiчна компетентнiсть, -ностi  
 252. Термiнологiя  
 253. Термiносистема  
 254. Точнiсть мовлення

## У

255. Ўзус, -у  
 256. Українська мова с.77

## Ф

257. Фiлологiя  
 258. Формальне спiлкування  
 259. Фразовий наголос, -у  
 260. Функцiї мови с.78  
 261. Функцiйнi стилi

**Х**

262. Хезита́ція

263. Хронéміка

с.79

**Ц**

264. Цита́та

**Ч**

265. Части́ни мо́ви

266. Чі́ткість мо́влення

**Ю**

267. Юрисди́кція

с.80

268. Юриско́нсульта́т, -а

**Я**

269. Я́кість мо́влення

270. Я́кість осві́тньої дія́льності

**Скорочення пояснюваних позначок у глосарії***англ. — англійська мова**гол. — голландська (нідерландська) мова**грец. — давньогрецька мова**італ. — італійська мова**лат. — латинська мова (латина)**невідм. — невідмінюваність слова**нім. — німецька мова**пілінез. — полінезійські мови**с.р. — середній рід іменника**франц. — французька мова*

## ГЛОСАРІЙ

### до навчальної дисципліни «УМПС»

#### А

**1. Аберация** (лат. *aberratio* – відрахування, від *aberro* – помиляюся) – у мовній комунікації це помилкова думка, відхилення від істини.

**2. Абетка/алфавіт** (від перших літер грец. алфавіту– *альфа і бета*, або *віта*) / **азбука** – це організована усталеним порядком сукупність усіх літер мови, що графічно позначають звуки цієї мови; кількість літер в **а.** різних мов є різною і залежить від особливостей фонетичних систем мов: наприклад, українська **а.** складається з 33 літер; **а.** білоруської мови – з 31 літери; абетки англійської, німецької і французької мов – із 26 літер, тоді як **а.** чеської мови – із 42 літер. Українська абетка сформувалася на основі кирилиці, яка з прийняттям християнства поширилася в Київській Русі, але впродовж Х-XVII ст. змінювалася. За часів Київської Русі застосовувалися паралельно дві **а.**: і кирилиця, і глаголиця. Як зазначає академік НАН України Григорій Петрович Півторак, сучасний вигляд української **а.** і графіки сформувався на Наддніпрянщині після 1905 р. Літера **г**, офіційно введена Мелетієм Смотрицьким у «Граматиці» 1616р. і вилучена правописом 1933р., була відновлена 1990р. у третій редакції (виданні) «Українського правопису».

Списки використаної літератури у рефератах, курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних роботах і статтях переважно оформлюють за абеткою мови викладу; іноземні праці у таких списках подають за абеткою, але після українськомовних наукових джерел.

**3. Абзац** (нім. *Absatz*, букв. – *уступ*) – 1) прийнятий відступ у початковому рядку тексту; 2) частина тексту від одного такого відступу до іншого, яка є відносно закінченою та змістовно цілісною.

**А.** виконує логічну й естетичну функції, сприяючи як послідовності і структурованості тексту, так і красі форми його презентації.

В академічних працях (наприклад, курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних роботах; у наукових статтях, тезах доповідей, рефератах та авторефератах, рецензіях, відгуках, есе тощо) і документах оптимальна кількість **а.** на сторінці коливається від 2 (мінімум) до 5-6.

**4. Аббревіатура** (італ. *abbreviatura*, від лат. *abbrevio* – скорочую) – іменник, утворений з усічених слів вихідного словосполучення чи з усічених компонентів вихідного складного слова; виокремлюють такі типи: 1) *ініціальна а.*: 1.1) *буквена а.*, яка складається з назв початкових букв слів (БП, ВР, ВНЗ, ЄС, ЗНТУ, МВФ, УПФ); 1.2) *звукова а.*, яка складається з початкових звуків словосполучення (ГЕС, ДАІ, ЄЕС, МОН У, НАН У, ООН); 1.3) *буквено-звукова а.*, яка складається з назв початкових букв та початкових звуків вихідного словосполучення (*лавсан* – лабораторія високомолекулярних сполук Академії наук); 2) *змішана а.*, яка складається з усіченої основи одного слова (чи кількох) та повного другого (останнього) слова (*гідроелектростанція, гідрометцентр, обласна адміністрація*); 3) *складова а.*, яка утворюється з усічених основ кількох слів (*Кабмін, Мін'юст*).

Абревіатурний еквівалент до часто вживаних термінологічних словосполучень активно використовують для зручності автори курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних робіт та наукових статей, доповідей, лекцій тощо.

**5. Адресант/автор, мовець, доповідач, лектор** (нім. *Adressant* – *відправник*) – джерело повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови та/або парамови і передає його адресату (слухачеві, читачеві, слухачській аудиторії).

**6. Адресат/отримувач, реципієнт, слухач, читач, інтерпретатор, слухачка аудиторія** (нім. *Adressat* – *отримувач*) – кінцевий споживач повідомлення; у міжособистісному спілкуванні –

особа, яка сприймає повідомлення та у відповідності до своїх когнітивних (пізнавальних) стратегій і конкретних ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта.

**7. Активний словник індивіда** – сукупність лексичних одиниць, які адресант (мовець) вільно використовує у спонтанному (непідготовленому) мовленні різної тематики; це той запас слів, які індивід активно використовує як в усному, так і в писемному мовленні; слова **а.с.і.** не мають ознак застарілості чи незвичної новизни; залежно від рівня освіченості, кола інтересів, роду занять люди послуговуються від 1000 до 5000 слів (для порівняння: тлумачний 11-томний «Словник української мови» містить близько 140 тисяч слів); до **а.с.і.** належать: а) *загальноовживані* слова, зрозумілі всім мовцям (*білий, вода, добре, жити, ми, п'ять, хліб, читати*); б) *широко вживані* в різних галузях науки, мистецтва, техніки терміни й професіоналізми (*закон, комюніке, правило, рисунок, стандарт, тезаурус, текст, трансформатор, україністика, фарба, шеф*).

**8. Актуальне членування речення** – це смислове структурування в рамках певного контексту або ситуації на *тему* (*вихідне, відоме, дане, основа*) і *рему* (*нове, ядро, повідомлюване, похідне*), тобто розподіл, наприклад, речення на дві змістові частини: предмет повідомлення (*тема*) і те, *що* повідомляється про цей предмет (*рема*); комунікативно значущою є *рема*, яка повідомляє нове, наголошує на ньому; предмет повідомлення (*тему*) називають ще психологічним підметом, а *рему* – психологічним присудком; **а.ч.р.** залежить від порядку слів у реченні та інтонації; зміна порядку слів і винесення *реми* на перше місце пов'язані з інверсією, зміною стилістичного забарвлення повідомлення. Наприклад: *Цю наукову статтю (тема) я вже опрацював (рема). Я вже написав (тема) два розділи курсової роботи (рема)*; без **а.ч.р.** не може бути повною характеристика речення як комунікативної одиниці.

Надто важливо для наукової комунікації, щоб заголовки (назви) наукових статей, доповідей, курсових, дипломних, конкурсних і

дисертаційних робіт, формулювання пунктів їх планів містили і тему, і рему.

**А.ч.р.** розробив (1947р.) чеський лінгвіст *Вілем Матезіус*.

**9. Акцентуаційні** (лат. *accentus* – наголос) **норми** – узвичаєне наголошування слів відповідно до чинних стандартів. Наприклад, активно використовувані у сучасній професійній комунікації слова мають такі нормативні наголоси: *бе́сіда; видáння, визво́льний, визна́ння, віпадо́к; ди́ску́рс, діало́г, дові́дник, до́гові́р; жа́люзі́; зава́дannya, за́вжди́, значу́щий, зокре́ма; експе́рт; катало́г, кварта́л, кіломе́тр, ко́лія; легкі́й, літо́пис; ма́рке́тинг, мо́вець; но́вий; озна́ка; парте́р, пізна́ння, поліло́г, пока́зник, по́мілка, посере́дині; реєстро́вий, ро́зпад, руко́пис, руслó; сантиме́тр, сере́дина, старі́й; тверді́й; трансфе́р; украї́нський; чита́ння, чіткі́й; шу́каний; ці́пці; фахові́й, фо́льга, фо́рзац, фра́нко, ф'ю́черсний; цеме́нт, центне́р).*

**А.н.** (відповідно до чинної редакції правопису) наведено в усіх видах лінгвістичних словників. Нерідко **а.н.** є засобом розрізнення лексичних значень слова. Наприклад: *відо́мість* (документ) і *відо́мість* (дані, факт, звістка); *об'є́днання* (організація) – *об'єдна́ння* (дія, процес).

**10. Алгоритм** (лат. *algorithmus*) – чітка, строго логічна послідовність розумових дій та операцій, виконання яких веде до правильних результатів; розрізняють алгоритми розпізнавання та алгоритми розв'язування, алгоритми та алгоритмічні приписи (нежорсткі приписи); **а.п.** – це послідовні прийоми, методи, „кроки” розв'язання широкого класу завдань; від імені середньовічного узбецького математика Мухамеда-ібн-Суса (арабізоване аль-Хорезмі).

**11. Алогізм** (від грец. «а» – префікс, що означає заперечення, і грец. «судження, вислів») – це непослідовність у міркуванні, зумовлена порушенням законів логічного мислення, що перешкоджає досягненню об'єктивної істини.

**12. Амфіболія** (від грец. “двоаякість”) – неясність висловлювання, яке допускає два різні (чи навіть більше) тлумачення. Наприклад, проаналізуємо таке речення: *Спостереження за*

мовленням студентів. Ця конструкція речення допускає два різні тлумачення: 1) *студенти стежать за мовленням*; 2) *спостереження за мовленням студентів*. **А.** утруднює професійне спілкування, бо перешкоджає правильному (адекватному) розумінню сказаного.

**13. Аналіз** (від грец. “розклад, розчленування”) – 1) метод дослідження, сутність якого полягає в мисленнєвому або практичному розчленуванні (розкладанні) цілого на складові частини; синтез – це метод, протилежний аналізу; 2) у мовознавстві це перший етап машинного перекладу – визначення граматичної і лексичної інформації у текстах, що перекладаються.

**14. Англізми/англіцизми** – це слова, запозичені українською мовою з англійської або безпосередньо, або через посередництво інших мов. Наприклад, у професійному спілкуванні активно використовують такі **а.:** *апостиляція, аудит; бампер, бартер, бізнес, гендер; джаз, джинси; ескалація; кілер, контролінг; маркетинг, мас-медіа, менеджмент; тандем, тостер; файл, факс, факторія, фольклор, форвард; хакер, хіт, хуліган; чартер* та ін.).

**15. Анотація** (лат. *annotation* – зауваження, помітка) – це коротка (стисла) *характеристика* змісту і структури джерела (наукової статті, курсової/ дипломної/ конкурсної/ дисертаційної роботи, підручника, монографії, брошури тощо); за призначенням **а.** поділяються на *довідкові (описові, інформаційні)* та *рекомендаційні*; **а.** – це не переказ змісту джерела, це вторинний текст з узагальненою аналітичною інформацією про зміст і структуру джерела (автор, назва, видавництво, рік, загальний обсяг у сторінках; висвітлені проблеми, наявні розділи, рисунки, схеми, таблиці, діаграми; *в рекомендаційній а.* вказано ще й адресат).

**16. Антоніми** (від грец. “проти” й “ім’я”) — це слова, які називають протилежні прояви, але однієї сутності (*високий* ≠ *низький* (результат), *радісно* ≠ *сумно* (стан), *увійти* ≠ *вийти* (спрямованість дії)); антонімічну пару можуть утворювати як різнокореневі (*зустріч* ≠ *розлука*, *глибокий* ≠ *мілкий*), так і спільнокореневі слова (*надія* ≠ *безнадія*, *беззбройний* ≠ *озброєний*, *навантажити* ≠ *розвантажити*);

багатозначні слова вступають в антонімічні зв'язки окремими своїми лексичними значеннями: *свіжий* ≠ *черствий* (хліб), *свіжа* ≠ *стара* (преса), *свіжа* ≠ *застаріла* (ідея), *свіжий* ≠ *бородатий* (жарт).

**17. Аргó** (франц. *aigot* – жаргон) – це мова вузької соціальної чи професійної групи, створювана й використовувана з метою мовного відокремлення (засекречення) і насичена словами, не зрозумілими для сторонніх; розрізняють **а. злодіїв**, **а. жебраків**, **а. школярів**, **а. акторів**, **а. спортсменів** тощо.

**18. Арготі́зми** (фр. *argotismes*, від *aigot* – жаргон)/жаргоні́зми – спеціальні слова або цілі вирази, що їх уживають представники окремих соціальних груп з метою засекретити свою мову, зробити її незрозумілою для інших (наприклад, *помити* – украсти, *замочити* – вбити, *ботати* – розмовляти, *перо* – ніж); **а./ж.** використовують актори, школярі, спортсмени, картярі, злочинці; раніше ними послуговувалися ремісники, мандрівні крамарі, лірники, жебраки. Літературна мова не допускає використання **а./ж.**

**19. Аргумéнт** (лат. *argumentum*, від *arguo* – показую, виявляю) – думка чи твердження, істинність яких уже перевірено практикою; це основа в доведенні; підстава, доказ для обґрунтування, підтвердження чогось. **А.** є обов'язковим компонентом професійного спілкування з метою ефективного переконування або спростовування.

**20. Артикуля́ція** (від лат. *articulatio* – розчленування) – рух органів мовлення, необхідний для правильного вимовляння звуків у процесах вербального спілкування. **А.** у багатьох професіях є обов'язковою ознакою професіоналізму.

**21. Архаї́зми** (грец. “стародавній”) – це застарілі для певної епохи назви предметів та явищ, звороти, форм слів, афікси (префікси, суфікси, флексії), що вийшли з активного вжитку або витіснені новоствореними відповідниками (наприклад, *рать* → військо, *перст* → палець, *нііт* → поет, *зело* → дуже, *уповати* → надіятися, *живіт* → життя, *вої* → воїни, *видок* – свідок тощо.)

**22. Атмосфера спілкування** – це лінгвopsихосоціокoгнітивні стосунки учасників комунікативного акту, тобто співрозмовників; від **а.с.** у кожній професії може залежати і результат самої комунікації.

**23. Аудіювання** – рецептивний вид мовленнєвої діяльності; це процес уважного слухання й адекватного смислового сприйняття усного повідомлення в різних його жанрах (лекція, доповідь, виступ, повідомлення тощо); **а.** складається зі сприйняття мовної форми та адекватного розуміння (усвідомлення) змісту повідомлення з метою його правильного репродукування (адекватного відтворення) в усній чи письмовій формах.

## Б

**24. Багатозначність/полісемія** (від грец. «численний» і «знак») – це здатність слова мати кілька (два і більше) лексичних значень. Наприклад, «Словник української мови» в 11 томах фіксує дев'ять лексичних значень прикметника *добрий*; дванадцять лексичних значень іменника *сила*; вісім лексичних значень дієслова *сіяти*. Джерелом **б./п.** є переносне вживання слова. Розвиток **б./п.** відбувається на основі перенесення назви за схожістю, суміжністю, функцією (призначенням).

**25. Багатослів'я у професійній комунікації** – це лексичні надлишки, зайві слова і словосполучення, які систематизував в сучасній українській мові (на матеріалі, зокрема, наукових текстів із різних галузей знань) мовознавець Пилип Олександрович Селігей. Зокрема, дослідник виокремив поміж них такі: 1) уживання кількох слів замість одного (*це кількаслів'я*). Наприклад: *справляє стимулюючий вплив* (треба: *стимулює*); 2) уживання описових зворотів або визначень замість прямих назв (*це навколослів'я*). Наприклад: *дефінітивна окресленість понять* (треба: *дефініції понять*); 3) уживання непотрібних (*необов'язкових*) слів (*це зайвослів'я*); Наприклад: *зробити зіставний аналіз* (треба: *зіставити*); 4) невиправдані повтори в одному реченні чи того самого слова, чи спільнокореневого слова, чи того самого змісту іншим словом, чи того самого змісту іншими словами (*це тавтологія*). Наприклад: *зробити роботу, робота з розробки, особистісні якості особистості, головна*

*суть, взаємна співпраця, репрезентативно представлений, вільна вакансія, моя автобіографія, прейскурант цін (треба: здійснити роботу; розроблення; індивідуальні якості; суть, сутність; взаємна робота, співпраця; репрезентовано; вакансія; моя біографія, автобіографія; прейскурант).*

**Б.п.к.** заважає ефективності спілкування.

**26. Багатство мовлення** – риторичний аспект комунікації, складова мовної компетентності адресанта, пов'язана з його умінням застосовувати різноманітні засоби мовного коду, уникати повторення однотипних мовних елементів і конструкцій та доцільно використовувати синонімічні засоби тощо.

**Б.м.** є обов'язковою ознакою культури усного й писемного мовлення студента, фахівця, науковця.

**27. Бібліографія** (від грец. «книга» і «пишу, креслю, маюю») –

1) наука, що розробляє методи опису друкованих творів, складання їх покажчиків та оглядів для наукового й практичного використання;  
2) покажчик літератури (автор, назва, місто і рік видання, видавництво, кількість сторінок) до статті, реферату, курсової/конкурсної/дипломної/дисертаційної роботи тощо; це перелік книг (монографій, підручників, навчальних посібників, збірників наукових праць, збірників тез доповідей конференцій, словників, довідників), брошур, наукових журналів і статей із певної галузі науки відповідно до чинного стандарту. Наприклад:

• Онуфрієнко Г.С. *Риторика [текст]: Навч. посібник для ВНЗ.– 2-ге вид. доп. і перероб. /Г.С. Онуфрієнко – К.: «ЦУЛ», 2016. – 624с.* (навчальна книга одноосібного автора)

• Онуфрієнко Г.С. *Науковий стиль української мови [текст]: Навчальний посібник з алгоритмічними приписи. – 3-тє вид. доп. і перероб. /Г.С. Онуфрієнко – К.: «ЦУЛ», 2016. – 426с.* (навчальна книга одноосібного автора)

• Онуфрієнко Г.С. *Англійська мова – правникам [текст]: Навч. посібник для ВНЗ/ Г.С. Онуфрієнко, Н.І. Нікітіна/ За заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. – 117с.* (навчальна книга двох авторів)

- Онуфрієнко Г.С. *Українська мова в тестових завданнях для юристів. Поглиблений курс [текст]: Навч. посібник для ВНЗ/ Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Таранова/ За заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1999. – 404с. (навчальна книга двох авторів)*

- Онуфрієнко Г.С. *Алгоритмізація навчального анутовування фахових текстів у практиці викладання української мови студентам [текст]/Г.С. Онуфрієнко// Теорія і практика викладання української мови: Зб. наук. праць. – Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2015. – Вип. 11. – С. 151-157. (наукова стаття у фаховому виданні)*

- Онуфрієнко Г.С. *Алгоритмічні приписи як інструмент сучасної лінгводидактики у практиці навчання студентів продуктивного реферування фахової літератури [текст]/Г.С. Онуфрієнко// Теорія і практика викладання української мови: Зб. наук. праць. – Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2016. – Вип. 12. – С. 224-231. (наукова стаття у фаховому виданні)*

- Онуфрієнко Г.С. *Галузева термінографія як регулятор наукової комунікації [текст]/Г.С. Онуфрієнко// Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри: Зб. наук. праць. – Рівне: НУВГП, 2016. – С. 124 -128. (стаття у збірнику наукових праць)*

- Онуфрієнко Г.С. *Еволюція поняття глосарій в інформаційному просторі[текст]/ Г.С. Онуфрієнко// Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 19-20 травня 2016р. – Тернопіль: «Крок», 2016. – С.312-314. (тези наукової доповіді на міжнародній конференції)*

- Онуфрієнко Г.С. *Термінологічні запозичення міжнародного статусу у сфері теорії мовної комунікації [текст]/ Г.С. Онуфрієнко, І. В. Крашевська// Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: Матеріали всеукр. наук. конф. до 20-річчя Конституції України 1996р. – 29-30 червня 2016р., м. Дніпро. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – С. 291-293. (стаття двох авторів у науковому збірнику матеріалів всеукраїнської конференції)*

• *Іноземна мова: Програма навчального курсу для аспірантів, здобувачів[текст]/ Укл. Г.С. Онуфрієнко, Г.І. Приходько. – Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2001. – 20с. (навчально-методичні матеріали для ВНЗ)*

• *Онуфрієнко Г.С. Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації [текст] /Г.С. Онуфрієнко.– Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. – 70 с. (науково-навчальна брошура для ВНЗ)*

**28. Білінгв/двомовець** – людина, яка активно й постійно користується двома мовами, тобто у разі необхідності легко і вправно спілкується ними в усній та письмовій формах; це часто сприяє ефективності професійної комунікації, якщо одна з цих двох мов є міжнародною.

**29. Білінгвізм/двомовність** – 1) здатність особи або групи осіб швидко і вправно користуватися по чергові двома мовами для забезпечення комунікативних потреб; це ознака індивіда, яка полягає у впевненому користуватися ним двома мовами; таке явище досить рідкісне й на практиці означає розрізнення першої та другої мов, материнської і суспільно набутої мови тощо; 2) мовна політика в державі, одна з можливих ознак держави: наявність у межах державного утворення етнічних спільнот, що послуговуються своїми (рідними) мовами, викликає потребу практичного знання другої – державної/ офіційної мови.

## В

**30. Вербальна комунікація/словесне спілкування** (лат. *verbalis, від verbum – слово*) – цілеспрямована психолінгвоментальна діяльність учасників спілкування за допомогою мовного коду, результатом якої є інформаційний обмін, взаємовплив тощо.

**31. Вербальні компоненти** – засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення, фрази, повідомлення, тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації.

**32. Види мовлення** – це різні аспекти мовленнєвої діяльності; в основу різних наукових класифікацій мовлення покладено різні критерії: характер мовлення (*внутрішнє й зовнішнє м.*), спосіб організації мовлення (*усне й писемне м.*), ступінь активності (*продуктивне і рецептивне м.*) та деякі інші (*вербальне – невербальне м., офіційне – неофіційне м., монологічне – діалогічне – полілогічне м.*).

**33. Виразність/образність мовлення** – риторичний аспект комунікації, складова комунікативної компетентності адресанта, пов'язана з прагматичним впливом на адресата; виявляється у спеціальному доборі мовних елементів та вмінні будувати повідомлення з найвищим перлокутивним (впливовим) ефектом.

**34. Вислівлювання** – це одиниця мовлення; речення, актуалізоване в мовленні з конкретною тема–рематичною структурою.

**35. Власне українська лєксика/питома українська лєксика/автохтінна українська лєксика** – це ті слова, що утворилися в українській мові в період її формування й історичної еволюції; питомих слів у словниковому складі української мови переважна більшість (до 90 %): виникли вони на основі лексичного матеріалу, успадкованого ще від індоєвропейської мовної єдності (*брат, зима, їсти, мати, ніс, сестра, син, сніг, стояти*) чи від спільнослов'янської (*ведмідь, вила, віл, гнів, диво, добрий, жито, правда, серце, соловей, чоловік*) та східнослов'янської лексики (*батьківщина, батько, дев'яносто, дешевий, коромисло, мішок, озимина, сінокіс, сорок, урожай*); в українській мові є й специфічно українські слова, відомі з писемних пам'яток давньоруської доби (*височінь, гарний, жовтень, козацтво, кучерявий, людина* та ін.).

**36. Внутрішнє мовлення** – особливий тип мовленнєвої діяльності, не оформленої в звуках, паралінгвістичних засобах чи графічних знаках, для якої є характерною значна згорнутість (стислість) граматичної структури та змісту; це мовлення для себе, тобто засіб автокомунікації.

**37. Внутрішні ресурси особистості мовця** – *когнітивні* (пізнавальні) вміння (відчувати навколишній світ, ставити вмотивовані запитання, розмежовувати головне і другорядне, обґрунтовувати своє розуміння проблеми, бути ерудованим у діалогах чи дискусіях, уміти дійти об'єктивних висновків); *креативні* (творчі) вміння (наявність гнучкого, пластичного розуму, фантазії, натхнення; продукувати свій умотивований погляд, проявляти ініціативу, нестандартність, неординарність мислення); *інтелектуальні й самоуправлінські* вміння (ставити мету й забезпечувати її цивілізоване досягнення, точно формулювати завдання, програмувати й алгоритмізовувати дії, конструктивно мислити, аналізувати, знаходити спільне та відмінне, здійснювати аргументований самоаналіз й критичну самооцінку); *комунікативні* вміння (здатність ефективно взаємодіяти з іншими суб'єктами та з навколишнім світом, швидко обмінюватися інформацією, словесно переконувати, спростовувати, пропонувати, культурно дискутувати).

## Г

**38. Галичанізми/галицизми** – це слова або мовні звороти, характерні для західноукраїнської мовно-літературної практики ХІХ – першої половини ХХ ст., що в контексті літературної норми сприймаються як регіонально забарвлені вислови української літературної мови; активне входження **г.** в українську літературну мову було характерне для 20–х років ХХ ст.; у другій половині ХХ ст. вони активізуються як джерело стилістичного урізноманітнення літературної мови під впливом мовної практики західної української діаспори, яка зберігає діалектні особливості емігрантів – вихідців із Західної України (наприклад, *амбасада, вартувати, гальянтний, канапка, наразі* (поки що; зараз) та ін.).

**39. Генеалогічне** (від грец. “родовід”) **мовне дерево** – унаочнення родовідного зв'язку в межах сім'ї споріднених мов (групи, підгрупи й окремі мови); *слов'янська група* в найбільшій індоєвропейській сім'ї мов розподіляється в контексті традиційної класифікації на три підгрупи: *західнослов'янську, південнослов'янську*

і *східнослов'янську*; остання представлена українською, білоруською й російською мовами.

**40. Германі́зми** (лат. *germanus* – *германський*) – це слова чи конструкції, запозичені українською мовою з германських (німецької, англійської, голландської) мов, проте їх чужомовне походження ще відчувається і вони повністю не засвоєні системою мови реципієнта (наприклад, англ. *демпінг*, *денді*, *клерк*; нім. *церемоніймейстер*, *шпіндель*, *шпунт*; гол. *шкіпер*, *шлюп* тощо).

**41. Герменевтика** (грец. «*пояснюю*») – міжнаукова галузь гуманітарних досліджень й одночасно філософсько-методологічне вчення про інтерпретацію (роз'яснення, розкриття змісту) та розуміння давніх рукописних і друкованих текстів з опорою виключно на текст. Із другої половини XX ст. г. набула нової популярності.

**42. Глоса** (лат. *glossa* – *слово, що потребує тлумачення*) – 1) переклад або тлумачення (пояснення) незрозумілого, застарілого, діалектного слова, а також це слово; 2) коментар у перекладних двомовних словниках або в текстах переважно наукової, технічної, конфесійної, художньої тематики.

**43. Граматичні норми** – це сукупність морфологічних і синтаксичних норм, тобто правил поєднання і використання як морфем для словотворення, так і частин мови для побудови словосполучень, речень, текстів; узгодження, керування слів, складання речень і текстів різної синтаксичної структури.

## Г

**44. Ѓендер** (англ. *gender*, від грец. “*рід*”) – 1) у спілкуванні це набір мовних/мовленнєвих конструкцій, характерних переважно для чоловіків і характерних переважно для жінок з урахуванням історичної, соціальної та функційної обумовленості; 2) у психології це соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої подається визначення понять „жінка” та „чоловік”.

**45. Г'ендерний стереотип** – уявлення людей про те, як типово (стереотипно) поведуть себе чоловіки та жінки в мовній комунікації, у тому числі в рамках професії. Наприклад, у спілкуванні об'єктом максимальної уваги жінок є деталі, нюанси, подробиці, тоді як чоловіки фокусують увагу на головному.

## Д

**46. Девіації у спілкуванні** (*лат. deviatio – відхилення*) – різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок, провалів тощо, пов'язані з недостатнім рівнем мовної та комунікативної компетентності учасників спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

**47. Декодування** – усвідомлене переведення адресатом (слухачем, читачем) змісту отриманого мовного повідомлення у звичні особистісні смисли; це розшифрування кодів інформації.

**48. Державна мова** – офіційна мова державних установ, мова освіти, науки, культури тощо; мова, якою держава заявляє про свій суверенітет у міжнародному спілкуванні; державний статус української мови як мови корінної (титульної) нації закріплено в Конституції України 1996 р. (10 стаття); **д.м.** виступає важливим й обов'язковим чинником консолідації нації, єдності держави.

**49. Дефініція** (*лат. definitio – визначення, тлумачення*) – визначення, означення, тлумачення, розкриття змісту (сутності) наукового поняття; це засіб фіксації та тлумачення лексичного значення (семантики) слова, поширений у мові фаху засіб його термінологізації, мисленнєва логічна операція, що розкриває сутність поняття.

**50. Дікція** (*від лат. dictio – вимова*) – міра точності, чіткості вимови звуків, морфем, слів, фраз, яка визначає розбірливість мовлення, а відтак і його адекватне розуміння та сприйняття іншими людьми. У багатьох професіях **д.** є важливою в спілкуванні як обов'язковий компонент фахової мовленнєвої культури (техніки мовлення).

**51. Діскурс** (франц. *discours* – промова, виступ) – 1) зв’язане мовлення в конкретних соціокультурних, психологічних умовах, яке відбиває ситуацію безпосередньої мовної діяльності з урахуванням форми спілкування, поведінки, міміки, жестів мовця; 2) це текст разом з умовами його творення і сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача; це складний тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, письмову, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; це синтез когнітивних (пізнавальних), мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних ментальних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

**52. Діалéкт** (грец. “розмова, говірка, наріччя”) – різновид національної мови, який використовують люди, пов’язані територіальною, соціальною або професійною спільністю; серед характерних ознак д. – усна форма існування, а також система норм, що протиставляються літературним нормам національної мови; розрізняють: територіальний д., або місцевий, тобто поширений на певній території; соціальний д. – мова, що властива людям певної соціальної групи; професійний д. – різновид соціального д., яким користуються люди спільної професії, одного роду занять.

**53. Діалекти́зми** (грец. “розмова, говір, наріччя”) – це слова або словосполучення, характерні для мови певних територій; це «мовні родзинки», якими вирізняється кожна місцевість (наприклад: *бутний* → гордий, *вуйко* → дядько, *кибель* → відро, *когут* → півень, *легінь* → парубок; *мева* → чайка). Д. використовують у художній літературі зі стилістичною метою – відтворити місцевий колорит, мовні особливості персонажів тощо.

Літературна мова не допускає використання д.

**54. Діалогічне мовлення** – форма мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін повідомленнями між двома учасниками спілкування; цьому типу мовлення притаманна низка особливостей, передусім лаконічність, використання паралінгвістичних засобів (погляд, міміка, жести тощо), інтонації, еліптичних речень тощо.

**55. Ділова гра** – навчальний прийом моделювання найрізноманітніших реальних професійних та інших ситуацій з метою вдосконалення мовної комунікації.

**56. Ділова лексика** – це слова й усталені звороти, що виконують функцію мовного засобу офіційного спілкування; їх використовують у документах, усній діловій практиці; до **д.л.** належать також назви документів, посад, організацій, назви дій, характерних для міждержавних, адміністративних відносин тощо (наприклад, *вищезазначений документ, директор, експерт, зарахувати на посаду, канцелярія, комюніке, маніфест, оголосити конкурс, прем'єр-міністр, приймальня, протокол, ратуша, реалізація, реквізит, сейф, секретаріат*).

Член-кореспондент НАН України професор Світлана Яківна Єрмоленко рекомендує розрізняти **д.л.** у міждержавних відносинах, діяльності державних установ і **д.л.**, яку використовують у щоденному діловому житті.

Використання **д.л.** вимагає абсолютної точності й однозначного сприйняття.

**57. Документ** – (від *лат. documentum – взірець, доказ, повчальний приклад*) – це основна одиниця офіційно-ділового стилю, важливий засіб писемної професійної комунікації; має три лексичні значення: 1) діловий папір, що підтверджує певний факт, засвідчує особу або її право на щось (*диплом про базову вищу освіту, заповіт, паспорт, читацький абонемент*); 2) історично-вірогідні письмові джерела; 3) фотоплівки, електронні носії як матеріальні об'єкти, що містять певні дані та призначені для передавання у часі і просторі. Структуру **д.**, їх історію, форми та методи зберігання, пошуку,

автоматизованої обробки й використання в різних галузях людської діяльності вивчає наукова дисципліна *документалістика*. *Справочинство* – це діяльність, що охоплює питання документування й організації роботи з різними джерелами при виконанні управлінських дій.

Прикладом перших *д.* із часів Київської держави є літописні кодекси, міжнародні договори, княжі грамоти, правові кодекси тощо. Справочинство незалежної України розпочалося з 24 серпня 1991р.

У *д.* виклад суті питання, рекомендацій, прохань, указівок тощо має бути повним, чітким, логічним, доречним і грамотним.

Текст сучасного *д.* зазвичай структурується на 3 частини: вступну (мотив, причина укладання, історія питання, мета тощо), описово-доказову (сутність питання) та заключну (рекомендація, висновок).

Технічний стандарт сучасних *д.* – білий папір форматом А-4; береги (20 мм.); рубрикація; кегль (розмір шрифту) – 14-12; міжрядковий інтервал – 1,5-1 см.

**58. Ді́повідь** – жанр мовної комунікації; це одна з категорій теорії мовної комунікації; форма усного монологічного мовлення, яка дозволяє на широкий загал об'єктивно й аргументовано схарактеризувати предмети, явища, поняття через їх ознаки, параметри, особливості тощо, аби словесно переконати слухачів.

**59. Дорéчність мóвлення** – риторична складова спілкування, пов'язана з реєстровими аспектами дискурсу та доцільністю орієнтації на особу адресата.

## Е

**60. Евфе́мізм** (від грец. “*пом'якшений вираз*”) – емоційно нейтральне слово або вираз, які використовують замість синонімічних їм слів або виразів, що видаються мовцеві непристойними, грубими, нетактовними, неделікатними (наприклад, *говорити неправду* – брехати).

**61. Езопівська мова** – замасковане висловлювання думок, алегорична мова; від імені давньогрецького байкаря Езопа.

**62. Експресія** (лат. *expressio* вираження, виразність) **мовлення** – насиченість повідомлень мовними і позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта (мовця) до адресата (слухача) або до змісту комунікації, її оцінки.

**63. Елоквентія** (лат. *eloquentio* – виголошую промову) – красномовність; для багатьох сучасних професій це обов'язкова ознака фахового мовлення і спілкування.

**64. Епістолярний стиль** (лат. *epistola* – лист, послання) – функційний різновид мови, мовний стиль листів, у тому числі із застосуванням сучасних технічних засобів, заочного (неконтактного) писемного спілкування людей у сфері побуту, особистого життя, виробництва, ділових стосунків; розрізняють листування офіційне (*службове*) і неофіційне (*приватне*); для листів, зокрема офіційних, характерні типові зачини (словесні формули звертання, вітання), стандартні фінальні конструкції; у неофіційному **е.с.** помітна роль невимушеного розмовного спілкування.

**65. Еристика** (грец. “*сперечаюся*”) – 1) мистецтво публічного спору, дискусії, полеміки; 2) наука, що розробляє загальні методи та прийоми конструктивної (результативної, плідної) стратегії полеміки, дебатів, дискусій; 3) це розділ загальної і прикладної риторики – лінгвокультурологічної науки про теорію та практику ефективного й переконливого спілкування. Еристичні знання і вміння працівника є необхідними у професійній діяльності.

**66. Етнолінгвістика** (від грец. “*народ*” і франц. *linguistique*, від лат. *lingua* – мова) – розділ мовознавства, який вивчає мову в її співвідношенні з культурою; взаємодію мовних, етнокультурних та етнопсихологічних чинників у функціонуванні, еволюції мови, а також у процесах міжкультурної комунікації; гібридна наука на стику етнографії й лінгвістики.

**67. Ефективність спілкування** – складова інтерактивності; досягнення у процесах спілкування поставленої мети, згоди,

взаєморозуміння, кооперації, консенсусу, виформовування сприятливої атмосфери для позитивно результативної комунікації.

## Ж

**68. Жанр** (франц. *genre*, від лат. *genus (generis)* – рід, вид) –

1) вид художньої творчості, який характеризується різними мовностилістичними настановами й формальними ознаками (*жс. есе, роману, драми, поеми*); 2) різновид функційного стилю, форма мовного спілкування, продиктована певними умовами побудови композиційно цілісного висловлювання; в науковому стилі розрізняють *жс. статті, монографії, автореферату, рецензії, анотації* тощо; в офіційно-діловому стилі – *жс. наказу, протоколу, заяви, контракту* і под.; в розмовному стилі – *жс. бесіди, розповіді, прохання, суперечки, поради* тощо; у структурі кожного **ж.** знаходять вираження умови спілкування, мета, яку ставить мовець – автор висловлювання, а також передбачуване/очікуване реагування адресата.

**69. Жаргон** (франц. *jargon* – базікання) – соціальний діалект, яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією; відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови (*жс. військовий, жс. канцелярський, жс. молодіжний, жс. спортивний*).

**70. Жаргонізм/арготізм** – слова або вислови, які належать окремому жаргону певної мови та використовуються для надання експресивного забарвлення назвам предметів та явищ, важливих для членів соціальної групи, що послуговується цим жаргоном (наприклад, *тусівка* – місце збору, спілкування; *на шару* – задарма; *прикид* – одяг, манера одягатися (*молодіжний жаргон*)). Літературна мова не допускає використання **ж./а.**

**71. Жест** (від лат. *gestus* – рух тіла) – складова паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема кінесики; виразний рух пальців, рук у комунікації; у випадках усвідомленого

використання служить для трансляції інформації, емоцій, психічних станів, бажань тощо; у випадках неусвідомлюваного використання інформує про психічні стани мовця; жести мають соціальні й національно-культурні особливості, що обов'язково треба враховувати у професійній комунікації.

### 3

**72. Загальна навчальна компетентність** – здатність особи до ефективного набуття і вдосконалення системи власних знань і вмінь, а також застосування їх на практиці задля розв'язання актуальних академічних і прикладних проблем.

**73. Загальнонавчальна лексика** – лексика, яку використовують у соціумі всі мовці незалежно від професії і спеціальності, освіти, місця проживання тощо (наприклад, *вогонь, вода, вчора, говорити, думати, завтра, жовтий, квартал, молоко, осінь, рік, сто, стояти, хліб, читати, я* тощо).

**74. Запозичення/іншомовні слова** – це слова, засвоєні українською мовою з інших як живих, так і мертвих (латина, санскрит, старослов'янська та ін.) мов. Наприклад: *гудзик, ліжко, місто, фальш, фанаберія, хлопець, шпонка* (з польської); *ательє, бенефіціар, дипломат, есе, ескіз, етикет, імпортер, костюм, мода, палітра, панно, петарда, прем'єра, рококо, сенсація, фюзеляж, шантаж, шарж, шасі* (з французької); *бестселер, джаз, дизайн, крекінг, котедж, лізинг, лобі, менеджер, поп-арт, скринінг, тендер, тумблер, чемпіон, шоуїнг, хіт* (з англійської); *вексель, офіцер, панель, паритет, стелаж, цех, шабер, шахта, шифер, шифр* (з німецької); *майдан, фундук* (з тюркських мов); *атестат, дискусія, ерудиція, імпульс, кворум, консул, консультант, конфлікт, ліміт, місія, персона, популяція, сенатор, процес, функція, юрисконсульт, юстиція* (з латини); *автоматизм, агностицизм, аура, емблема, каталог, логіка, магніт, політика, псевдонім, риторика, теорема, хаос* (з давньогрецької); *бароко, майоліка, опера, піаніно, темп, темпера, трафарет, фірма, форте, цоколь* (з італійської) та ін.

**75. Зворóтний зв'язóк у спілкуванні/зворóтна інформація** – це реакція (словесна, паралінгвальна) на повідомлення з боку адресата, яка допомагає адресантові орієнтуватися в особі першого, визначати міру дієвості своїх аргументів, переконуватись у досягненні чи недосягненні комунікативної мети (перлокутивного ефекту) тощо.

**76. Змістовність мóвлення** – когнітивно-риторичний аспект спілкування, пов'язаний із максимами кількості та якості інформації, продумуванням адресантом (мовцем) найважливіших тверджень, які розгортатимуться в дискурсі, а також його складових (мовленнєвих жанрах та повідомленнях).

**77. Знання** – результат процесу пізнання (вивчення) навколишнього світу, відбиття його у свідомості людини у вигляді вивчення уявлень, концептів (сми́слів знаків), понять, теорій, концепцій (систем поглядів), законів; це набір відомостей, об'єднаних у певну впорядковану систему; нові знання – це інформація.

## I

**78. Ідіостіль** – неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетентності окремого носія мови і культури. Наприклад, домінанта **і.** наукових текстів – терміни як характерний засіб трансляції оригінального мислення автора (вченого, докторанта, аспіранта, магістранта).

**79. Іллокúція** (англ. *il* – *префікс, який має посилювальне значення, й locution* – *мовний зворот*) – втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції (наміру), комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

**80. Індоевропейські мóви** – це мови, що належать до однієї з найбільших і науково вивчених мовних сімей: мови цієї сім'ї на початку II тисячоліття до н.е. займали територію від Індії до Європи; **і.м.**, об'єднуючи живі й мертві мови, розподіляються за спільними ознаками на такі 8 груп: 1) *індійська група*, до якої належать мови

гінді, урду, бенгальська, маратхі, сингальська, гуджаратська, дардські, циганська, давньоіндійські мови санскрит і пракрити; 2) *іранська група*, до якої належать перська (фарсі), таджицька, афганська (пушту), курдська, белуджійська, осетинська, титська, талиська, памірські та ін.; 3) *слов'янська група* (див. **слов'янські мови**); 4) *балтійська група*, до якої належать литовська, латиська, мертва пруська та ін.; 5) *германська група*, що об'єднує німецьку, англійську, голландську та ін.; 6) *романська група* – це французька, румунська, італійська, іспанська, португальська, латина (мертва) та ін.; 7) *кельтська група*, що об'єднує бретонську, валлійську, ірландську, гельську (шотландську), вимерлі голльську, корнуельську; 8) *грецька група*, до якої належать новогрецька і вимерлі давньогрецька та середньогрецька (візантійська); окремо входять до індоєвропейської мовної сім'ї *албанська і вірменська мови*, а також вимерлі групи мов: *анатолійська, тохарська, фригійська, фракійська, іллірійська* та ін.

**81. Інтерв'ю** (англ. *interview* – зустріч, бесіда) – жанр публіцистики, бесіда у формі запитань журналіста та відповідей громадського діяча, письменника, вченого і т.д. для подальшого відбиття її у мас-медіа (у пресі, на радіо, телебаченні).

**82. Інтернаціональна лекси́ка** (від лат. *inter* – між і *natio* – народ) / **інтернаціоналі́зми** – слова, запозичені з тим самим лексичним значенням з одного джерела в кілька, але не менше трьох неспоріднених мов; в українській мові інтернаціоналізми переважно мають давньогрецьке та латинське походження: *біологія, географія, еволюція, історія, космос, логіка, система, структура, телевізор, теорія, термін* та ін.; джерелами **і.л.** є також живі європейські мови: англійська (*бізнес, спорт, хобі*), французька (*монтаж, парфуми, п'єса*), німецька (*гросмейстер, штаб, штурм*) та ін.

**І.л.** полегшує усне й писемне професійне спілкування в міжнародному масштабі.

**83. Інтерпрета́ція те́ксту** (лат. *interpretatio* – роз'яснюю, перекладаю) – процес перероблення (тлумачення, розкриття,

роз'яснення) змісту тексту, під час якого в особи формується система уявлень про предмет, явище, проблему тощо, описані в тексті.

**84. Інтон́ація мо́влення** (лат. *intono* – *голосно вимовляю*) – єдність мелодики, інтенсивності, довготи звучання, темпу мовлення, тембру, паузування; разом із наголосом утворює просодиду мовлення.

**85. Інформа́ційний шум** – різні форми перекручення, деформування, змін у повідомленнях тощо, які затруднюють процес передавання та/чи сприйняття інформації в комунікації.

**86. Інформа́ція в кому́нікації** (від лат. *informatio* – *роз'яснення*) – нові повідомлення (про речі, факти, події тощо) в комунікації, які оформлюються і передаються за допомогою вербальних (словесних) та невербальних (несловесних) засобів; у мовознавстві інформацію пов'язують зі значеннями і смислами; це нові знання в комунікації.

**87. Іро́нія** (від грец. “*удаване самоприниження*”) – це засіб непрямого (прихованого) інформування, риторичний троп, який одночасно викликає й утримує в свідомості мовця (адресанта) та слухача (адресата) відразу два лексичні значення слова або вислову: пряме (буквальне) і непряме (протилежне першому).

**88. Історі́зми** – це застарілі слова, тобто ті, що вийшли з ужитку в зв'язку зі зникненням тих реалій, які вони називали (*кріпак, чумарка, мушкет, війт* тощо); процес їх повернення до активного словникового складу можливий під впливом екстралінгвальних чинників (наприклад, іменники *козак, віче, гривня*; звертання *пане, пані, панове, добродію*).

## К

**89. Кві́нтесен́ція повідо́млення** (від лат. *quinta essential* – “*п'ята сутність*”) – основа, сутність, найважливіше, найголовніше у повідомлюванні (усно чи письмово) інформації.

**90. Кіне́сика** (від грец. “*руховий, рухливий*”) – розділ паралінгвістики; це код жестів і рухів; рухи, що сприймаються комунікантами (співрозмовниками) за допомогою зору: очі, міміка, жести, постави тіла, оформлення зовнішності, почерк тощо.

**91. Ключові слова / key words** – це основні в тексті лексичні одиниці, які несуть стильове навантаження залежно від особливостей вияву індивідуального стилю, а також від змістової, художньо-естетичної структури тексту чи специфіки адресата (користувача) тексту (наприклад, **к.с.** наукової статті, **к.с.** курсової /дипломної/конкурсної/ дисертаційної роботи, **к.с.** реферату). Корисно знати та розуміти **к.с.** кожної опановуваної теми в рамках навчальних дисциплін і спецкурсів за фахом.

**92. Кніжна лéксика** – це слова, що використовуються в діловому, науковому, художньому й публіцистичному стилях і майже відсутні в розмовному (наприклад, *благословенний, деструктивний, диференціювати, екстраполяція, ізотоп, кодифікація, корифей* тощо).

**93. Когерéнтність** (від лат. *cohaerentia* – зв'язок, зчеплення) – це зв'язність тексту; семантична категорія зв'язності (цілісності) тексту.

**94. Компонéнти** (від лат. *componens (componentis)* – який складає) **комунікації** – найважливіші складники комунікативного акту, а саме: *адресант, адресат, канал комунікації, код, контакт, зворотний зв'язок, комунікативний шум, контекст і ситуація спілкування*.

**95. Компрéсія тéксту** (від лат. *compressio* – стискання) – це процес скорочення тексту до межі мінімальної надлишковості, достатньої для адекватного й цілісного його розуміння. Правильно здійснена **к.т.** є важливою умовою якісного конспектування та реферування наукових та фахових джерел.

**96. Комунікабèльність** (франц. *communicable* – з'єдную, повідомляю) – здатність до соціального аспекту мовленнєвого контакту (дотримання у спілкуванні соціальних норм, наявність комунікативної компетентності тощо); використання цих знань та вмінь задля досягнення запланованого перлокутивного ефекту; товариськість у спілкуванні. Багато сучасних професій потребують від претендентів на вакансії і такої якості, як **к.**

**97. Комунікaнт** – учасник комунікaції, співрозмовник, який використовує мовні засоби для передавання (трансляції) інформації, здійснює мовну діяльність, беручи участь у різних формах (усна, письмова) мовного спілкування: у діалозі – це *адресант* (мовець) і *адресат* (слухач); у полілозі – це *адресанти*, *адресати*; базова категорія теорії мовної комунікaції.

**98. Комунікaт** – це висловлювання, текст, що є результатом мовної діяльності, обміну інформацією (наприклад, *есе, твір, лист*).

**99. Комунікaтивна гpамoтність** – це сукупність комунікaтивних (спілкувальних) знань, умінь та навичок особи, які дають змогу їй ефективно спілкуватися в усній і письмовій формах; знання законів, правил і засобів ефективної усної та писемної комунікaції.

**100. Комунікaтивна девіація** – це збій у спілкуванні, недосягнення перлокутивного ефекту тощо, причиною чого є недостатня комунікaтивна компетентність (обізнаність) адресанта, перш за все недотримання правил, постулатів, конвенцій комунікaтивного кодексу; **к.д.** пов'язана зі специфікою комунікaтивної семантики та прагматичними чинниками.

**101. Комунікaтивна дія** – одиниця опису комунікaтивної поведінки учасників спілкування, окремий мовленнєвий акт, репліка, невербальний сигнал, комбінація вербальних і невербальних засобів тощо у межах певної комунікaтивної ситуації чи її аспекту.

**102. Комунікaтивна емпaтія** (*англ. empathy – співчуття, співпереживання*) – це комплексне поняття, пов'язане зі співпереживанням, вчуванням учасників комунікaції в почуття, емоції, свідомість тощо один одного, що сприяє успішності комунікaції, виформовуванню сприятливої атмосфери спілкування; це прагматична характеристика висловлювання (порівняйте *симпатія* ≠ *антипатія*).

**103. Комунікaтивна інтeнція** (*лат. intentio – прагнення*) – це категорія лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвих актів; комунікaтивний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний), який

визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення; базова категорія теорії мовної комунікації.

**104. Комунікативна компетентність** (від лат. *competens* – належний, відповідний) – це система знань про норми й правила мовної комунікації, що складається із знань моделей комунікативної поведінки, знання мовного етикету, шаблонів спілкування; набір комунікативних стратегій і вміння їх реалізовувати за відповідних умов та з різними комунікантами; базова категорія теорії мовної комунікації.

**105. Комунікативна мета** – ціль комунікативного акту (наприклад, поінформувати, досягти згоди чи кооперації, навмисно створити непорозуміння чи напруженість тощо); це запланований адресантом (мовцем) стратегічний результат, на який скероване спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

**106. Комунікативна поведінка** – поведінка індивіда в процесах спілкування, яка регулюється комунікативними нормами і традиціями, яких він як учасник спілкування дотримується; це базова категорія теорії мовної комунікації.

**107. Комунікативна ситуація** (франц. *situation*, від лат. *situs* – становище) – конкретна ситуація спілкування, до якої входять умови, обставини, партнери комунікації і яка спонукає їх до міжособистісної інтеракції. **К.с.** визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо); це базова категорія теорії мовної комунікації.

**108. Комунікативне “самогубство”/комунікативний “суїцид”** – це груба девіація (серія девіацій) у спілкуванні, яка руйнує та унеможливорює подальшу комунікацію.

**109. Комунікативне табу** (із полінез. мов *tapu (tabu)* – “зовсім виділений”) – загальне поняття, що об’єднує мовні, тематичні та контактні заборони, які накладаються на спілкування у певних культурах; це надто важлива категорія міжкультурної комунікації.

**110. Комунікативний етикет** (*франц. etiquette – встромяти*) – куртуазний (витончено ввічливий, люб’язний) аспект спілкування; дотримання принципу етикетності комунікації.

**111. Комунікативний конфлікт** (*від лат. conflictus – зіткнення*) – зіткнення комунікативних стратегій адресанта й адресата, яке унеможливує їх спілкування.

**112. Комунікативний паспорт мовця** – це комплексна інформація, яку особа підсвідомо, ніби «автоматично», повідомляє про себе в комунікації різними засобами (мовним кодом, паралінгвістичними засобами, мовчанням, паузами, інтонацією, дотриманням правил, законів, конвенцій тощо) іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає.

**113. Комунікативність** (*від лат. communico – спілкуюся з кимось*) – основна ознака людини як суб’єкта соціуму і чинник розвитку суспільства; це важливий компонент професіограми випускника ВНЗ.

**114. Комунікація** (*лат. communicatio, від communico – роблю спільним, пов’язую, спілкуюся*) – спілкування, повідомлення, пришвидшений обмін інформацією (новими знаннями) за допомогою мовних засобів; **к.** складається з комунікативних актів, у яких беруть участь комуніканти; у процесі мовної **к.** створюються комунікати (тексти); це один із модусів (способів, проявів) існування людини і соціуму (поряд із мовою та мовленням); смисловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; це операції з інформацією у спілкуванні; складова спілкування поряд із перцепцією та інтеракцією; базова категорія теорії мовної комунікації.

**115. Конспект** (*від лат. conspectus – огляд*) – короткий письмовий виклад змісту лекції, наукової статті, параграфу підручника, монографії тощо; розрізняють *деталізований (грунтовний) к.* і *короткий к. (резюме).*

**116. Контєкст** (*лат. contextus – тісний зв’язок, поєднання*) – фрагмент тексту, який визначає основний і додатковий зміст вислову.

**117. Конт́екст спілкува́ння** – середовище, час, особливості каналу комунікації та інші умови, за яких має місце конкретне спілкування.

**118. Конц́епція** (від лат. *conceptio* – *сприйняття*) – 1) система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення певних явищ, основна ідея певної теорії; 2) у мистецтві, дизайні – це ідейно-творчий задум твору, проекту, композиції.

**119. Коректу́ра/корéкта** (від лат. *correctura* – *виправлення*) – виправлення помічених / виявлених помилок у процесі підготовки джерела до друку.

**120. Корéкція** (від лат. *correctio* – *виправлення, поліпшення*) – 1) поліпшення чогось; 2) виправлення слів, словосполучень, речень відповідно до чинних мовних норм.

**121. Кореля́ція** (від ко- і лат. *relatio* – *відношення*) – співвідношення, відповідність, взаємозв'язок предметів чи понять.

**122. Красномóвство** – це майстерність усного мовлення, здатність висловлюватися переконливо, яскраво, цікаво, виразно, що досягається в процесі спеціального навчання, у тому числі риторики, і тривалого процесу самовдосконалення.

**123. Культóра мóви/мóвлення** – 1) свідоме й критичне використання мовних засобів, дотримання норм усної та писемної літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети, завдань і змісту висловлювання; 2) розділ мовознавства, а також навчальна практична дисципліна, що вивчає нормування і кодифікацію норм літературної мови, встановлює критерії нормативності й стабілізаційні процеси в літературній мові, пропагує зразки досконалого мовлення, а також поширює лінгвістичні знання серед носіїв мови.

З одного боку, **к.м.** пов'язана з правильністю мови, мовлення, відповідністю чинним орфоепічним, акцентуаційним, лексичним, граматичним (морфологічним і синтаксичним), словотвірним нормам, а з іншого – з мовною (мовленнєвою) майстерністю, стилістичним чуттям слова, доречністю використання варіантних мовних форм.

**К.м.** передбачає високий рівень мовної освіти в суспільстві, як початкової шкільної, так і загальнокультурної, гуманітарної. Це один з об'єктивних виявів освіченості, професіоналізму і вихованості людини, який віддзеркалює та супроводжує культуру мислення; дотримання адресантом (мовцем) норм усного і писемного літературного мовлення, вміння використовувати виражальні засоби мовного коду за різних умов, сфер, реєстрів спілкування у відповідності до мети і змісту комунікації.

**124. Культúra мовлення індивіда** – опанованість (знання і дотримання) норм усного й писемного мовлення (правильні вимова, наголос, слововживання, правопис, формотворення, формулювання), а також уміння вправно користуватися виражальними засобами мови з метою висловлювання, спілкування, переконування, спростовування.

**125. Курсова / дипломна робота** – це навчальна науково-дослідна робота державною мовою, яку виконує студент/магістрант як курсовий/дипломний проект для розв'язання комплексу взаємопов'язаних актуальних професійних завдань. Вимоги до змісту і структури такої роботи затверджені МОН України та на відповідних випускових кафедрах.

Серед обов'язкових позицій у вступній частині **к./д.р.** – актуальність, мета і методи дослідження; об'єкт і предмет дослідження; самостійно здобуті результати і вироблені рекомендації; апробація й висновки. В основній частині – аналітичний огляд тематичної літератури у вітчизняній та зарубіжній науці, завдання, новизна дослідження, опис його за етапами, з розрахунками, унаочненням, обґрунтованість висновків. Мовна якість **к./д.р.** – дотримання всіх чинних норм наукового стилю української літературної мови.

Оцінювання **к./д.р.** є комплексним: експертне рецензування якості її змісту та мовного оформлення тексту (письмова форма) й оприлюднення (захист) автором її результатів (усна форма) перед фаховою комісією.

## Л

**126. Латинізм** – це слово чи зворот, що запозичені з латини і сприймаються в мові реципієнтів як чужорідні елементи (наприклад, *алібі* – букв. «в іншому місці»; *альма-матер* – букв. «мати-годувальниця»; старовинна студентська назва університету; *an priori* – букв. «з попереднього», «без перевірки»; *bis* – букв. «двічі»); окремі слова і вирази на письмі передаються латинськими буквами: *alterego* (однодумець, букв. «другий я»), *nota bene*, NB (букв. «запам'ятай добре»), P.S. (букв. «після написаного»).

**127. Лексика** (від грец. «словесний, словниковий») – 1) словниковий склад (сукупність слів) окремої мови (*л. англійської мови, л. української мови*); 2) сукупність слів певної сфери вживання (*л. загальноживана, л. спеціальна, л. термінологічна (економічна, юридична, лінгвістична, математична, технічна)*); 3) словниковий склад мови письменника чи окремого художнього твору.

**128. Лексикографія** (від грец. «словник» і «пишу») – 1) розділ мовознавства, що розробляє теоретичні принципи укладання словників та готує різні види словників до видання; 2) збирання слів певної мови, упорядкування їх та опис у різних ракурсах словникового матеріалу; 3) сукупність словників певної мови і наукових праць із цієї галузі.

**129. Лексиколógія** (грец. «словниковий» та «слово, поняття, вчення») – це розділ мовознавства, що вивчає словниковий (лексичний) склад мови; розрізняють: 1) *л. історичну*, що вивчає словниковий склад мови в його еволюції, розвитку; 2) *л. описову*, що вивчає лексичні значення слів, їхні стилістичні ознаки, обсяг та структуру сучасного словникового складу.

**130. Лексикóн** (від грец. «словник») – 1) це запас слів і виразів певної галузі людської діяльності (*л. спортсменів, л. військових, л. студентів, л. юристів*); 2) сукупність лексем певної мови, обмеженої територією (*міський л., сільський л.*); 3) словниковий запас окремої особи.

**131. Лексичне значення слова** – закладений у слові зміст, який визначається співвіднесеністю слова з відповідним поняттям; носієм лексичного значення є основа слова, тобто частина слова без флексії (закінчення); чимало слів має кілька лексичних значень, тобто є багатозначними (полісемічними); їх надто багато, наприклад, в англійській та російській мовах, значно менше – в українській.

**132. Лексичні норми** (від лат. *norma* – правило, взірєць) – узвичаєне вживання словникових одиниць (слів, усталених словосполучень) у значеннях, що зафіксовані в офіційних лексикографічних виданнях; це правильний добір синонімів, антонімів, розмежування паронімів, омонімів; контекстуально точне вживання багатозначних слів в одному з лексичних значень.

**133. Лінгвокультурологія** – це розділ мовознавства, який вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури і мови у їх функціонуванні та в процесі їх еволюції.

**134. Літературна мова** – унормована, стандартна, правильна з погляду усталених, кодифікованих норм форма національної мови, що обслуговує культурно-освітні потреби суспільства, виконує консолідуючу функцію через використання у сферах державного управління, мас-медіа, науки, техніки, культури, мистецтва, літератури.

**Л.м.** в усній та письмовій формах протиставлена діалектам, жаргонам, просторіччю. Суспільне використання **л.м.** диференціює її на функційні стилі (різновиди).

**135. Логічність мовлення** – послідовне і незаперечливе висловлювання, що не викликає смислових непорозумінь; це важлива й необхідна ознака культури професійного мовлення.

## М

**136. Манера спілкування** – це індивідуальні особливості вербального і невербального («мова очей», жестикуляція, міміка тощо) мовлення особи у процесі спілкування.

**137. Милозвучність/евфонія** (від грец. “*милослухність*”) – приємне (з погляду фонетичних і лексико-стилістичних норм мови) звучання певних мовних елементів: звукосполучень, слів і словосполучень, речень; **м./е.** української мови досягається завдяки природним чергуванням окремих голосних (*ерудованість* – *ерудованості*, *корінь* – *корені*, *торгівля* – *торговельний*) і приголосних (*козак* – *козацтво*, *козаччина*), спрощенням у групах приголосних (*область* – *обласний*, *честь* – *чесний*), використанням фонетичних варіантів прийменників (*у–в*, *з–зі–із*), сполучників (*і – й – та*), префіксів повнозначних слів (*вбачливий* – *убачливий*, *вболівати* – *уболівати*, *вдосконалення* – *удосконалення*), які за певних фонетичних обставин можуть чергуватися, не змінюючи змісту слів; серед інших засобів **м./е.** – *рима*, *анафора*, *епіфора*, *звукові повтори* тощо.

**М./е.** є яскравою особливістю української літературної мови.

**138. Міжкультурна комунікація** – це спілкування носіїв різних культур, які, як правило, послуговуються різними мовами; важливим засобом **м.к.** є природні мови з міжнародним статусом (наприклад, сучасні англійська, російська) та штучні мови.

**139. Міжнародна мова** – 1) це інтернаціональна мова, яка в умовах глобалізаційних процесів задовольняє потреби міжнародного спілкування в певний період історії і в певних сферах соціуму та має географічне поширення (наприклад, поміж мов світового значення є шість офіційних мов ООН – англійська, китайська, іспанська, російська, арабська, французька); 2) штучна мова, яка рекомендується як засіб міжнародного спілкування (наприклад, *есперанто* – найпопулярніша штучна мова, яку створив 1887 року польський медик і поліглот Людвік Заменгоф; вона поширена в 121 країні; *інтерлінгва* – натуралістична штучна міжнародна мова, оприлюднена 1951 року Міжнародною асоціацією допоміжної мови під керівництвом А.Гоуда; вона поширена у Фінляндії, США, Норвегії, Швеції, у Великій Британії).

Проблему єдиної міжнародної мови в Євросоюзі досі не вирішено: оскільки за Статутом ЄС мови всіх країн-членів є

рівноправними, то мають функціонувати всі 26 мов, що призведе до великих фінансових витрат бюджету ЄС на перекладацькі потреби. П'ята частина парламентарів ЄС підтримує пропозицію щодо використання есперанто. Нині робочими мовами комісії ЄС є англійська, німецька, французька.

**140. Міміка** (від грец. “наслідування”) – виражальні рухи обличчя в спілкуванні; це додатковий несловесний засіб вираження і сприймання емоційного стану людини; одна з найважливіших складових кінесики.

Співрозмовникам треба постійно контролювати свою м.

**141. Мова** – 1) природна специфічна поліфункційна знакова система, складний вербальний код, який обслуговує соціум для здійснення, насамперед, основних операцій з інформацією; 2) один із модусів (способів) існування соціуму і людської особистості; складне суспільне явище з характерними функціями – бути а) найважливішим засобом людського спілкування та об'єднання людей у спільноту; б) засобом самоідентифікації і вираження ментальності нації (етносу); в) засобом формування й розвитку думки, здійснення пізнавальної (когнітивної) діяльності, реалізації духовної культури народу; 3) один із важливих компонентів (першоелемент) культури; це базова категорія теорії мовної комунікації.

**142. Мовець** – той, хто говорить, тобто здійснює мовленнєву діяльність; контекстуальні синоніми: *адресант, доповідач, лектор, автор* тощо.

**143. Мовленнєва компетентність** (англ. *linguistic performance*) – засвоєність закономірностей функціонування мовних норм у конкретних мовленнєвих ситуаціях та вправне дотримання норм у різних продуктивних (аудіювання, читання, говоріння, письмо, переклад) видах фахової мовленнєвої діяльності; це важливий та обов'язковий складник комунікативної культури фахівця.

**144. Мовленнєвий етикет** – це система стандартних, стереотипних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повторюються повсякденно: вітання, вибачення, запрошення,

прощання, прохання, запитання, незгода, зауваження, критика тощо; м.е. має національні й індивідуальні особливості.

**145. Мовленнєві недоліки** – це порушення вимог комунікативної доцільності, невдача мовця у пошуках засобів виразності мовлення: наприклад, *повтори слів, багатослів'я (надлишковість слів), недоречне вживання емоційно забарвлених слів, штамп, неправильний порядок слів у фразі, бідність та одноманітність синтаксичних конструкцій, порушення видо-часової співвіднесеності дієслівних форм* тощо.

**146. Мовлення** – 1) один із проявів існування людської особистості та соціуму (поряд з мовою і комунікацією); 2) мова в її конкретному виявленні як засіб спілкування; форма існування мови як системи; це явище часткове, окреме, індивідуальне, що втілюється в конкретні тексти; говоріння, тобто процес здійснення мовної діяльності; індивідуальний акт говоріння або письма, який має усну, письмову або друковану форму вияву; 3) постійно повторюваний процес спілкування однією мовою; це базова категорія мовної комунікації.

**147. Мовна девіація** (лат. *deviatio* – відхилення) – тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною чого є недостатня мовна компетентність учасників; це різноманітні мовні помилки, неточності, обмовки, описки, лінгволяпси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики.

**148. Мовна діяльність** – це мовне спілкування в конкретних ситуаціях, у яких реалізується необмежена можливість створення нових змістів, нових текстів з обмеженої кількості одиниць мовної структури. У м.д. реалізується єдність розмежованих у теорії мовознавства понять класичної дихотомії: «мова як система» і «мовлення як реалізація мовної системи».

**149. Мовна компетентність** (англ. *linguistic competence*) – знання учасниками комунікації мови (мовного коду), передусім правил, за якими породжуються нормативні мовні конструкції та

повідомлення, здійснюється їх трансформація; це достатня поінформованість індивіда з мови спілкування.

**150. Мовна норма** (лат. *norma* – правило, взірець) – 1) необхідна ознака літературної мови; 2) правила, прийняті в суспільстві й обов'язкові для всіх щодо вимови, написання, використання мовних одиниць в усному й писемному мовленні; це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови та сприймаються її носіями як зразок (взірець) спілкування у певний період розвитку мови і суспільства; розрізняють *норми вимови і наголосу, правопису, лексичні, термінологічні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні*.

**151. Мовне (словесне) табу** (із полінез. *мов tapu (tabu)* – зовсім виділений) – заборона у певній культурі на вживання окремих слів, словосполучень, мовних виразів.

**152. Мовне чуття** – це мовний смак, що забезпечує ефективну комунікативну діяльність мовця, знання ним чинних норм літературної мови у їх зіставленні зі стильовими нормами, з історично змінними літературними нормами. **М.ч.** ґрунтується на знанні словникових ресурсів національної мови, опанованості чинних граматичних норм і правил, усвідомленні спільних та відмінних рис генетично споріднених мов.

**153. Мовний етикет** – система прийнятих у певному суспільстві словесних формул спілкування (банк сталих висловів) для встановлення мовного контакту та підтримання діалогу, бесіди; різні ситуації ввічливого контакту (*привітання, знайомство, звертання до співрозмовника, подяка, прощання, вибачення, згода, незгода* тощо) потребують уживання усталених словесних формул, які різняться залежно від офіційного чи неофіційного спілкування, від вікових чи гендерних особливостей співрозмовників тощо; має національну специфіку, а також виразні соціальні характеристики.

**154. Мовознавство/лінгвістика** (франц. *linguistique*, від лат. *lingua* – мова) – гуманітарна наука про природну людську мову загалом (і про всі мови світу як її представників) у всіх її вимірах

(будова, функції, історія розвитку, генеза, мовні сім'ї); як суспільна наука **м.** пов'язане з філософією, психологією, логікою, а також з історією, соціологією, культурологією, етикою, естетикою тощо.

Питання, що стосуються однаковою мірою всіх мов, будови мови в цілому, належать до загального (теоретичного) **м.**; практичним вивченням мови займається прикладне **м.**

Предметом вивчення прикладного **м.** та лінгводидактики є й університетська дисципліна «УМПС», обов'язкова для студентів усіх спеціальностей та всіх форм навчання.

**155. Монолінгв** (від грец. "один, єдиний" і лат. *lingua* – мова) – людина, яка знає тільки одну мову і користується тільки нею в усіх сферах та ситуаціях життя.

**156. Монологічне мовлення** – форма мовлення, пов'язана з комунікативною ініціативою одного з учасників спілкування; цей тип мовлення характеризується повнотою викладу, можливістю широкого розгортання думки, використанням аргументів, прикладів та іншим; здійснюється як в усній, так і в письмовій формах із відповідними комунікативними особливостями.

## Н

**157. Натяк** – засіб непрямого інформування; «загадка» у висловлюванні, яка передбачає «розгадування» адресатом висловлювання адресанта.

**158. Наукова стаття** – малий і найпоширеніший жанр наукової самостійної роботи дослідника, де автор в письмовій формі обґрунтовано викладає наукові факти, теорії, гіпотези, результати експериментів. Розрізняють **н.с.** за змістом і призначенням (*власне наукова, науково-популярна, науково-методична, науково-публіцистична*); за адресатом (*вузькоспеціальна, загальнонаукова*); за кількістю авторів (*одноосібна, у співавторстві*); за проблематикою тощо.

Обов'язкові структурні частини **н.с.** – 1) *заголовок (назва, у якій є тема і рема)*; 2) *актуальність проблеми/теми*; 3) *стан її*

*розробленості у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі; 4) мета цього дослідження; 5) завдання, на які скеровує мета; 6) використані методи і методика дослідження; 7) об'єкт і предмет дослідження; 8) послідовний виклад суті й етапів дослідження; 9) логічні й переконливі самостійні висновки; 10) перспективи подальшого дослідження; 11) використана література за чинним (наприклад, національним) стандартом бібліографічного оформлення.*

**159. Науковий стиль української мови** – один із функційних різновидів української літературної мови, що формує ядро (основу) мови кожного фаху. Його *основне завдання* – поінформувати, тобто переконливо повідомити, пояснити, обґрунтувати, порівняти, проаналізувати, віднайти спільне й відмінне, описати, класифікувати, систематизувати, узагальнити, аргументувати, доказати тощо; *обставини використання* – офіційні; *діапазон використання* – наукові праці (монографії, енциклопедії, словники, дисертації, наукові статті, анотації, автореферати, рецензії тощо), науково-навчальні (вишівські підручники і навчальні посібники, курсові, конкурсні і дипломні роботи, студентські реферати, наукові есе тощо), науково-популярні книги та статті, наукові доповіді.

Серед *загальних ознак* цього стилю – поняттєвість (автор описує поняття), об'єктивність, ясність, доказовість, логічність, наочність, переконливість; його *мовні ознаки* – термінованість (автор умотивовано використовує багато термінів), адекватність цитування, точність слововживання, поширеність складнопідрядних та ускладнених простих речень й абстрактної лексики, усна й письмова форми, використання символів, дотримання чинних мовних норм тощо.

**Н.с.у.м.** розгалужується на *чотири основні різновиди*: власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-технічний підстилі. Сфера застосування науково-навчального різновиду **н.с.у.м.** – освіта.

**160. Національна мова** – 1) засіб щоденного спілкування нації та засіб її самоідентифікації серед інших націй; виступає закономірним суспільним утворенням, що відбиває розвиток етнічної мови: від мови роду, племені, народності до мови нації; це важливий чинник консолідації конкретно-історичного соціуму; через неї зберігаються й передаються наступним поколінням культурно-історичні традиції; націєтворча функція мови поєднується з її державотворчою функцією, коли на перший план виступає об'єднувальна роль літературного стандарту, національний характер літературної мови; 2) система суспільно усвідомлених звукових та відтворюваних на письмі знаків, що функціонують за певним регламентом, нормами і реалізуються у звуковій формі та семантичній субстанції конкретних мовних актів/ситуацій спілкування.

**161. Невербальна комунікація/несловесна комунікація** – взаємодія між учасниками спілкування за допомогою невербальних (несловесних, паралінгвістичних) засобів: *очей, погляду, міміки, жестів, рухів* тощо.

Співрозмовникам необхідно здійснювати постійний самоконтроль над використанням цих засобів, аби не зруйнувати процес комунікації.

**162. Невербальні системи комунікації** – це різноманітні засоби, в яких втілюється бажання людей зафіксувати і передати інформацію про світ, що їх оточує, за допомогою різних засобів та символів (*вишивання, плетіння, орнамент, одяг, зачіски, татуювання тощо*), а також за допомогою *диму, звуків барабанів, прапорцевої сигналізації, азбуки Брайля* тощо.

**163. Нейтральна** (лат. *neutalis*, від *neuter* – *ні той, ні інший*) **лєксика** – це загальновживані слова, що називають звичні, поширені поняття, предмети, ознаки, дії тощо і не мають зв'язку з певним функційним стилем чи сферою вживання, а також не позначені експресивним забарвленням (пор., наприклад: нейтральні слова *зрозуміти, йти, стілець* і протиставлені їм стилістично виразні лексеми *второпати, плентатися, дзиглик*).

**164. Некомунікабельність** – невміння або неповне вміння керувати соціальними аспектами мовного спілкування; уникнення ситуацій спілкування з іншими людьми.

**165. Неологізми** (від грец. “новий” і “слово, поняття”) – це слова або мовні звороти, створені для позначення нового предмета чи поняття; з’являючись у мові, кожне слово спочатку є **н.**, згодом воно набуває широкого вжитку, входить до активного словникового складу; розрізняють загальнономовні (загальновживані, наприклад, *аеробус, брокер, дилер, копірайт, люстрація, мегаполіс, папараці, паркінг, пресинг, прес-тайм, ремікс, репер, слоган, смартфон, фейсконтроль, флаєр, флоризм, харизма, штрихкод*) та індивідуальні (авторські) неологізми.

**І.н.** мають конкретне авторство, наприклад: з іменем Павла Тичини пов’язані поетичні новотвори *яблуновоцвітно, історити, грохнути*; в поезії Максима Рильського зафіксовано *буйнокрилий, веселокрилий, розкрилювати, ясноводь*; Іван Драч — автор поетичних новотворів *висонцений, джереловодий, солом’яно-русий*; слова *витишений, сніговіється, листолет* з’явилися в поезії Миколи Вінграновського.

**І.н.** є яскравим проявом авторського ідіостилю.

**166. Номінація** (лат. *nominatio* – називання, найменування, від *nominare* – називати) – 1) це і процес називання (найменування), і саме слово чи словосполучення, що є результатом такого процесу. У науковій і професійній сферах часто постає завдання придумати точне слово (словосполучення) для позначення нового явища, об’єкта, ознаки, процесу тощо. З часом виникає потреба замінити це слово (термін) на інше, бо збільшилися знання про це; 2) категорія (осіб, творів тощо) на конкурсах, фестивалях, виставках, з-поміж яких журі/комісія вмотивовано обирає кращих (наприклад, *номінація «Українознавство (українська філологія)» на обласному конкурсі для обдарованої молоді*).

## О

**167. Окулесика** (від лат. *oculus* – око) – розділ паралінгвістики; це наука про «мову» очей як невербальний засіб спілкування; про смисли, що виражаються та передаються очима; про візуальну поведінку людей у комунікації.

**168. Ольфакторика** (від лат. *olfactus* – нюх) – розділ паралінгвістики; це наука про аромати, запахи, які використовуються в комунікації (*парфуми, косметика* тощо).

**169. Ораторія** (від лат. *orator* – говорю) – розділи загальної та прикладної риторики, які вивчають теорію і практику ефективної публічної промови та майстерності публічного виступу в різних сферах соціуму (освіта, наука, культура, юстиція, міжнародні відносини, менеджмент, політика тощо).

**170. Ортологія** (від грец. “*прямий, правильний*”) – розділ мовознавства, що розробляє *теорію правильного мовлення*, вивчає функціонування й історичну мінливість норми у її співвідношенні із системою мови та узусом.

**171. Орфографічні нórми** – усталена система правил написання слів у мові, подана, зокрема, у виданнях «Українського правопису». Дотримання **о.н.** полегшує спілкування, сприяє його культурності. Правописні норми з плином часу змінюються, що віддзеркалюється в орфографічних словниках. Наприклад, 4-е видання «Українського правопису» (1993р.) затвердило написання з літерою *-у-* після шиплячих (замість *-ю-* до цього) у словах: *брошура, жури, парашут*.

**172. Орфоепічні нórми** – правила вимови голосних і приголосних звуків у різних позиціях, сполучень звуків у словах, словосполученнях і реченнях; правила вимови окремих граматичних форм; особливості вимови іншомовних слів; норми наголошування та інтонації. Наприклад: *щ* [шч], *мораль* [морáл’].

**173. Офіційно-діловий стиль української мови** – один із функційних різновидів української літературної мови, складник мови кожного фаху; це мова документів (ділових паперів), службового

листування, нарад, зборів, міжнародних офіційних перемовин тощо. *Завдання* цього стилю – регулювання мови ділових стосунків; основні *ознаки* – документальність, достовірність, регламентованість змісту, стандартизованість мовних засобів.

Серед особливостей мови документів – активне використання усталених зворотів (наприклад: *узяти до відома, порядок денний, згідно з наказом, відповідно до плану, на виконання завдань, упродовж першого півріччя, брати участь*), офіційних форм звертання (наприклад: *шановний пане директоре, високодостойні гості*), віддієслівних іменників (наприклад: *планування* ← *планувати*, *здійснення* ← *здійснити*), речень із дієприслівниковими зворотами (*виконавши* *заплановане, готуючи документацію*) та формами на *-но, -то* (*здійснено аналіз, план виконано, підбито підсумки*), складних сполучників та прийменників.

Обов'язкові елементи правильно оформленого документа – це *реквізити* (*адресат, адресант, дата, підпис* тощо), кожен із яких у документі має визначене місце, затверджене національною системою справочництва; *головний реквізит* – сам текст документа.

**О.д.с.у.м.** функціонує у трьох основних різновидах: *законодавчому* (мова законів, указів, статутів, постанов тощо), *дипломатичному* (мова міжнародних договорів, конвенцій, протоколів, декларацій, комюніке тощо), *адміністративно-канцелярському* (мова офіційної кореспонденції установ, контрактів, актів, доручень тощо). Юридичний підстиль, що поданий у деяких навчальних посібниках як різновид **о.д.с.у.м.**, сучасні мовознавці та правознавці обґрунтовано розглядають як самостійний функційний стиль інтегративного типу.

## II

**174. Парадигма** (від грец. “приклад, взірець”) – 1) система уявлень, характерна для визначення етапу розвитку науки, культури, суспільного життя; 2) система форм (наприклад, відмінкових) одного слова; таблиця таких форм.

**175. Паралінгвістика** (від грец. “біля, коло» і лат. *lingua* – мова) – розділ науки про мову, який вивчає роль паралінгвістичних засобів, парамови (кінесики, проксемики тощо) та їх зв’язків із вербальними (словесними) засобами у спілкуванні.

**176. Паралінгвістичні засоби** – несловесні засоби комунікації: *кінесика, проксемика, ольфакторика, засоби інших семіотичних (знакових) систем.*

**177. Параметр** (від. грец. “розмірюю, відмірюю”) – це величина, що нею характеризують певну властивість, стан, розмір або форму пристрою, тіла, явища, процесу тощо.

**178. Пароніми** (від грец. “біля, коло” та “ім’я”) – це схожі за формою споріднені та неспоріднені слова, що розрізняються своїм лексичним значенням, наприклад: *адрес* (вітальний текст) – *адреса* (місце помешкання); *компетентність* (обізнаність, особистісний результат навчальної діяльності) – *компетенція* (повноваження); *забезпечити* (рос. обеспечить) – *убезпечити* (рос. обезопасить); *показчик* (рос. указатель) – *показник* (рос. показатель); *уява* (рос. воображение) – *уявлення* (рос. представление).

Це категорія культури мови і важливий стилістичний засіб для створення каламбурів, антитез тощо.

**179. Пасівна лєксика** (від лат. *passivus* – бездіяльний) – 1) слова, зрозумілі, знайомі мовцям, але не використовувані ними у звичному мовному спілкуванні; це здебільшого слова *спеціального використання, архаїзми, діалектизми, лексичні запозичення, неологізми* тощо; 2) словниковий запас мови в певний період її розвитку, який має ознаку застарілості або новизни.

**180. Пасівний словник (лексикон) мовця** – сукупність лексичних одиниць, зрозумілих носієві мови, але ним не використовуваних у спонтанному мовленні.

**181. Патогенний текст** (від грец. “біль, страждання” і “породжую, створюю”) – тип тексту, який завдає шкоди психічному здоров’ю окремої особи, нації, держави, людства: погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації; спричинює

параноїдальну одержимість певним текстом; знижує морально-психологічний рівень функціонування особистості.

**182. Па́уза** (лат. *pausa* – *припинення*) – перерва в мовленні, якій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно – зупинка в роботі мовленнєвого апарату.

Короткі **п.** доречні перед формулюванням висновків, після риторичних запитань у наукових доповідях, промовах, виступах, лекціях тощо.

**183. Переклад/перекладання** – це допоміжний вид мовленнєвої діяльності, за якого здійснюється адекватне за суттю й оптимальне за формою передавання (відтворення) змісту тексту (дискурсу) засобами іншої мови. Розрізняють такі види сучасного перекладу: за формою (*усний і письмовий*); за участю технічних засобів (*комп'ютерний і безмашинний*); за дискурсом/тематикою (*науковий, технічний, діловий, художній, рекламний* тощо); за жанром (*монографічний, текстовий, словниковий, термінологічний*); за метою (*буквальний, реферативний, анотаційний*); за терміном виконання (*спонтанний, підготовлений*) тощо.

*30 вересня – Міжнародний день перекладача.*

**184. План** (від лат. *planit* – *рівне місце, площина*) – 1) порядок, послідовність викладення будь-якого матеріалу (*довіді, змісту статті, курсової/ конкурсної/ дипломної/ дисертаційної роботи* тощо; в освітній та науковій сферах складають такі три види плану: *питальний → тезовий → номінативний (називний)*); 2) кресленик; 3) масштаб; 4) система об'єднаних спільною метою завдань, що визначають строки, порядок, послідовність виконання програм, операцій, окремих робіт у професійній діяльності.

**185. Плеона́зм** (від грец. “*надмірність, перебільшення*”) – багатослів'я, лексична надлишковість у спілкуванні (наприклад, *моя автобіографія, травень місяць, стара людина похилого віку, розумний інтелектуал, вільна вакансія*).

**186. Позамовний/екстралінгвальний** – такий, що відноситься до суспільних умов, у яких функціонує мова: суспільно-політичні

умови, взаємовпливи мов, взаємодія літературної мови і діалектів, міграційні процеси тощо.

**187. Полілог** (від грец. “численний” і “слово, вчення”) – форма вербального спілкування трьох і більше осіб із приблизно однаковою комунікативною активністю.

**188. Полонізми** – це вислови, граматичні конструкції, що ввійшли до інших мов із польської мови, насамперед у білоруську та українську мови (в XI – XVIII ст. писемні пам'ятки української мови фіксують такі п.: *вряд (уряд), вйіт (староста), власний, гроші, державець, злочинець, каштелян, маєтність, мешкати*; з польської мови запозичені українською також слова *виделка, кишеня, ковадло, млин, скарга, тлумачити* тощо).

**189. Помілки як наслідок замалого словникового запасу** –

- 1) уживання зайвого слова, тобто плеоназм, наприклад: *у жовтні місяці* (треба *у жовтні*); *моя особиста думка* (треба *моя думка*);
- 2) вживання в одному словосполученні або реченні спільнокореневих слів (наприклад, *учитель вчить, в образі відображено, на сьогоднішній день*);
- 3) кальки російських слів чи висловів, наприклад: *приймати участь* (треба *брати участь*), *прийняти до уваги* (треба *узяти до уваги*), *на цій неділі* (треба *на цьому тижні, цього тижня*);
- 4) невиправдане повторення того самого слова, словосполучення в одному чи сусідніх реченнях.

**190. Помилкі, пов'язані з порушенням лексичних та фразеологічних норм** – 1) уживання слова у невластивому для нього лексичному значенні (наприклад, *я рахую, що це треба зробити* замість *я вважаю*); 2) порушення лексичної сполучуваності слів (наприклад, *дешеві ціни* замість *низькі*; *зробити план* замість *виконати план*); 3) неточне вживання фразеологізмів (наприклад, *жити іншим розумом* замість *жити чужим розумом*; *оббивати поріг* замість *оббивати пороги*).

**191. Помилкі, що порушують структуру тексту** – одна з підгруп змістових помилок, що охоплює: 1) непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність однієї з

них; 2) невідповідність тексту складеному плану (відсутність окремих мікротем або наявність непотрібних); 3) брак смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок).

**192. Правила комунікативного етикету** – це звід норм, які визначають правила (регламент) спілкування: час, місце, учасники, мовні формули знайомства, вибачення, способи йменування тощо.

**193. Принципи комунікативного кодексу** – це принцип *кооперації* (взаємне оперування інформацією під час вербального контакту) і принцип *увічливості* (створення атмосфери взаємоприхильності комунікантів).

**194. Принципи спілкування** – це найзагальніші вимоги до всіх учасників спілкування в межах комунікативного акту: *кооперації* (співробітництва) і *ввічливості* (етикетності).

**195. Проксémіка** (від англ. *proximity* – *близькість*) – розділ паралінгвістики; сприйняття та використання простору як фактора / умови комунікації. Це просторові взаємостосунки людей у процесі спілкування, наприклад: відстань між співрозмовниками в офіційній сфері (сучасна норма складає 2-3 м.), правила структурування простору (розташування робочих місць) на нарадах, зборах, зустрічах, перемовинах тощо.

**II.** пов'язана з етикою спілкування, а відтак є важливою умовою мовної комунікації в соціумі та міжнародній сфері.

**196. Професійна лéксика** – спеціальна лексика, використовувана працівниками однієї професії і до складу якої, крім термінів, входять і деякі абсолютні синоніми до слів загальноновживаної літературної мови, в тому числі й професійного жаргону (у мові журналістів – *підвал, колонка, розгортка, шапка*; у мові студентів – *пара, вікно, хвіст, шпори* тощо).

**197. Професіоналізми/професійні слова** – слова або вислови, властиві мові людей певного ремесла, фаху; охоплюють назви знарядь праці, різновидів виробничих процесів, різних гатунків сировини, виробів тощо (наприклад, у мовленні рибалок Приазов'я та

Причорномор'я поширені на позначення вітрів такі слова: *бунація*, *бунаца* (тихий вітер), *карапкан* (північно-західний вітер), *левант* (штормовий північно-східний вітер), *майстро* (південно-західний вітер), *трамонтан* (північно-східний вітер); для мовлення моряків характерні слова *кок* (кухар), *камбуз* (кухня), *компас* (загальновживане слово *компас*).

**198. Прямий порядок слів у реченні** – це звичайне взаєморозташування слів у реченні, за якого підмет передує присудку (наприклад, *матеріал ілюструє*), узгоджене означення – означуваному слову (наприклад, *текстовий матеріал, різні жанри, науковий стиль, українська мова*), а додаток – після того слова, яке ним керує (*ілюструє жанри*). Наприклад: *Текстовий матеріал ілюструє різні жанри наукового стилю української мови*.

Для логічного підкреслення лексичного значення окремого члена речення використовують *зворотний (непрямий, інверсований) порядок слів* (пор.: *Жанри наукового стилю ілюструє текстовий матеріал*). Для офіційно-ділового та наукового функційних стилів української літературної мови є більш характерним прямий порядок слів. Проте це не жорстке правило для наукового стилю. Наприклад, актуальне членування речення може вимагати дистантного розташування синтаксично пов'язаних членів речення та змінювати порядок розташування теми і реми задля потрібного впливу на адресат.

## Р

**199. Ракурс** (*франц. raccourci, букв. – вкорочений*) –

- 1) певний погляд, кут зору, особливість явища (*переносне зн.*);
- 2) вигляд різних предметів, фігур, архітектурних форм у перспективі.

**200. Редагування** (від *франц. redaction, від лат. red – знову, дія*) – уважне мисленнєво-мовленнєве опрацювання, об'єктивна перевірка і виправлення з метою підготовки до друку / видання наукових (або технічних, публіцистичних, художніх, ділових, рекламних тощо) текстів за вимогами їх відповідності чинним у

певний час і в певному суспільстві нормам: точність їх змісту, логічність їх структури, мовна доцільність і довершеність.

**Р.** складається з двох рівноправних процедур: аналізу/самоаналізу (контролю/самоконтролю) та реконструкції (виправлення) оригіналу. У практичній діяльності розрізняють такі види **р.**: *загальне і галузеве, нормативне і творче (оптимізаційне)*.

Особливе значення у професійній сфері має **р.** перекладів, документів, наукової літератури, патентів і винаходів.

Основні аспекти сучасного **р.** – 1) *літературний* (контроль інформаційних, композиційних, логічних, мовних норм); 2) *технічний* (контроль поліграфічних норм); 3) *науковий* (контроль відповідності нормам тієї науки, фактичний матеріал якої описано в повідомленні; його здійснюють виключно науковці цієї галузі).

**201. Реквізіти** (від *лат. requisitum – потрібне, необхідне, від reguro – потребу*) – це обов’язкові елементи правильно оформленого документа, які мають визначене місце в структурі документа.

**Р.** є *постійні* (подані на виготовленому бланку) і *змінні* (подаються в процесі заповнення особою документа). Кожний документ має свою систему і порядок реквізитів: так, у *заяві – це адресат, адресант, назва виду документа, текст, дата, підпис; у протоколі засідання – назва виду документа, дата, порядок денний, слухали, виступили, ухвалили, дата, підписи голови і секретаря зборів*. Проте у всіх документах є такі **р.**, як текст, дата, підпис. Серед **р.**, обов’язкових в окремих групах документів, – *точний час* його укладання, а не тільки дата; *додатки* тощо.

**202. Рема** (від *грец. “слово, вислів”*) – це компонент актуального членування висловлювання; те, що стверджується; те, про що запитується в темі; елемент формування предикативності; *нове* про предмет висловлювання.

**203. Реферат** (*нім. Referat, лат. refere – доповідати*) – самостійний і поширений жанр наукової літератури; це вторинний текст, що є адекватним і коротким усним та/або письмовим викладом наукової праці (наприклад, курсової та дипломної роботи), вчення,

змісту кількох джерел із зазначенням характеру, методики, результатів дослідження та збереження мовностилістичних особливостей першоджерела.

У науковій літературі **р.** класифіковано за різними параметрами: 1) за ступенем повноти викладу змісту першоджерела (*інформативні й індикативні*); 2) за кількістю реферованих джерел (*монографічні й оглядові*); 3) за читацьким/слухацьким призначенням (*загальні й спеціалізовані*); 4) за укладачами (*автореферати та підготовлені спеціалістами певної галузі чи референтами*) тощо.

**204. Реферування т́ексту** – різновид мисленнєво-мовленнєвого перероблення тексту-першоджерела; це створення адекватного вторинного тексту (реферату) на засадах згортання й компресії смислових структур первинного тексту та мовних конструкцій; це складний процес аналітико-синтетичного опрацювання першоджерела з акцентуванням уваги на новій інформації.

**205. Рецен́зія** (*від лат. recensio – розгляд*) – це обґрунтований у письмовій формі висновок професіонала або експерта з обов’язково вмотивованим оцінюванням якості певного джерела (*курсової чи дипломної роботи, наукової статті, дисертації, художнього твору чи фільму* тощо) та переконливим (доказовим) зазначенням достоїнств, викладом зауважень, рекомендацій й обґрунтованих пропозицій задля вдосконалення змісту та мовної форми цього джерела.

**206. Рі́тор** – 1) оратор, красномовець, златоуст, мовець; 2) той, хто професійно навчає риториці.

**207. Ритóрика** (*від грец. „ораторське мистецтво”*) – одна з ключових гуманітарних дисциплін університетської освіти; це лінгвокультурологічна наука про закони ефективної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності індивіда, норми, принципи та правила переконливого спілкування; її структура – чотири взаємопов’язані частини (*риторичний канон, ораторія, еристика, етнориторика*) як у загальній, так і в прикладній **р.** (*судовій, науковій, академічній, дипломатичній, політичній* тощо).

**208. Риторика спілкування** – це сукупність способів побудови переконливого та ефективного вірцевого мовлення, типів непрямих повідомлень/мовленнєвих актів (*натяк, іронія*), непрямих дискурсів (наприклад, *маніпулятивних*), переносних значень (“*смислів*” мовця); сукупність засобів творення «поетики тексту», зокрема функціонування текстів і дискурсів як цілісних утворень; базова категорія теорії мовної комунікації.

**209. Риторична компетентність** – обізнаність із вторинної граматики з культурологічною функцією, тобто побудова комунікативних стратегій і ситуацій з естетичною домінантою; базова категорія теорії мовної комунікації.

**210. Риторична формула** – це квінтесенція (найважливіше) змісту сучасної риторики як лінгвокультурологічної науки, тобто сукупність семи законів риторики, ієрархічно організованих у принцип строгої послідовності: 1) *концептуальний*; 2) *закон моделювання слухацької аудиторії*; 3) *стратегічний*; 4) *тактичний*; 5) *мовленнєвий* (це п'ять підготовчих, тобто *докомунікативних законів*); 6) *закон ефективної комунікації*; 7) *системно-аналітичний закон* (власне *управлінські закони*).

**Р.ф.** розробила український професор *Галина Михайлівна Сагач*.

**211. Риторичне запитання** – це стилістична фігура для виразності й емоційності мовлення, яка у формі запитання передає ствердження чи заперечення (*Шопена вальс... Ну хто не грав його і хто не слухав?* (М. Рильський)); питальне за структурою речення, яке не потребує відповіді від адресата, а лише акцентує увагу на чомусь. **Р.з.** є ефективним прийомом посилення уваги до публічної промови, окремої теми чи факту.

**212. Риторичний ётос** (від грец. “звичай”) – одна з трьох основних категорій риторики як лінгвокультурологічної науки, а саме: *категорія довір'я*, яка визначається статусом, рівнем культури й порядності мовця, його іміджем, доброчинністю, шляхетністю, ораторською чесністю (щирістю) і почуттям справедливості.

**213. Риторичний канон** (від грец. “правило, норма”) – перший розділ загальної риторики, який вивчає риторичну формулу, систему законів риторики та норм і правил спілкування в їх еволюції.

**214. Риторичний логос** (від грец. “слово, умовивід”) – одна з трьох основних категорій риторики, яка пов’язана з аргументованістю та переконливістю мовлення.

**215. Риторичний пафос** (від грец. “почуття, пристрасть”) – одна з трьох основних риторичних категорій, якою позначаються адекватні до ситуації спілкування емоції мовця (*героїчний, романтичний, іронічний, сентиментальний пафос спілкування* тощо).

**216. Риторичні методи аргументування** – це словесні прийоми обґрунтування тези, розроблені *Предрагом Міцичем*: 1) *фундаментальний метод*; 2) *метод протиріччя (суперечності)*; 3) *метод порівняння*; 4) *метод «так..., але...»*; 5) *метод «шматків»*; 6) *метод ігнорування*; 7) *метод опитування*; 8) *метод уявної підтримки*; 9) *метод потенціювання*; 10) *метод «бумеранга»*; 11) *метод видобування висновків*; 12) *метод виведення*.

**217. Рідна мова** – перша мова, якою почала розмовляти дитина; мова батьків або мова, з якою індивід увійшов у соціум у період свого свідомого життя.

*21 лютого – Міжнародний день рідної мови.*

**218. Розмовна лексика** – це слова та вирази, що використовуються у сфері невимушеного, спонтанного розмовно-побутового спілкування і своїм емоційно-оцінним, стилістичним забарвленням протиставляються нейтральним лексичним засобам: емоційно-експресивні назви осіб (*базікало, лежень, мудрагель, ведмідь*); оцінні назви дій, станів (*плентатися, витрішки продавати, давати хropaка*); ознак, властивостей (*губатий, язикатий*) тощо; належить до словника літературної мови, тобто відповідає літературній нормі в її стилістичному вияві.

**219. Росіянізми/русізми** – слова чи мовні звороти, запозичені з російської мови або утворені за зразком російськомовних форм (наприклад, *казначейство, прийомна* тощо).

## С

**220. Сентенція** (від лат. *sentential* – думка, судження, повчання) – це повчальний вислів, узагальнення морально-навчального змісту. Наприклад: *Заговори, щоб я тебе побачив!* (Сократ). *Яка головонька, така й розмовонька (н. тв.)*.

**221. Синоніми** (грец. “одноименний”) – це слова, що співвідносяться з тим самим поняттям, мають одне загальне лексичне значення, проте різняться відтінками цього значення, стилістичним забарвленням, сполучуваністю з іншими словами; як правило, належать до однієї частини мови; **с.** поєднуються в синонімічні ряди, в яких виокремлюється стрижневе слово, або домінанта синонімічного ряду (*інформувати* = *повідомляти*; *аргументи* = *докази*; *лінгвістика* = *мовознавство*; *юриспруденція* = *правознавство*; *гарний* = *красивий, вродливий, прекрасний, чарівний, красний, чудовий, файний*).

У науковому й офіційно-діловому стилях української літературної мови допускається використання абсолютних **с.**, тобто *дублетів* (наприклад, *правник* = *юрист*, *документ* = *діловий папір*).

**222. Сленг** (англ. *slang* – жаргон) – це варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків. Наприклад, **с.** студентів *степуха* – стипендія, *шпора* – шпаргалка, *бомба* – особливий вид шпаргалки, *воєнка* – військова підготовка, *читалка* – читальна зала.

**223. Слова-паразити** (від франц. *parasites* – нахлібник, дармоїд) – часто повторювані у висловлюванні слова чи словосполучення, які не мають жодного смислового навантаження; це так звані «порожні» слова (наприклад, *ну, от, того, значить, хочу сказати* тощо).

Таке явище спричиняється або ваганнями мовця у виборі потрібного слова, або тим, що він не наважується чи не може виразно, швидко і чітко висловити думку.

**224. Словник** – упорядкований за алфавітним чи тематичним порядком список заголовних слів, лексикографічно опрацьованих;

існують такі види лінгвістичних словників: *антонімів; діалектний; епітетів; етимологічний; зворотний; інішомовних слів; історичний; мови письменника; омонімів; ономастичний; орфографічний; орфоепічний; паронімів; перекладний; синонімів; скорочень; словотвірний; сполучуваності; термінологічний; тлумачний; топонімів.*

**225. Слов'янські мови** – одна з великих груп індоевропейської сім'ї мов, яка поділяються на три підгрупи: *східнослов'янські* (українська, білоруська, російська), *західнослов'янські* (польська, чеська, словацька, кашубська, лужицька) і *південнослов'янські* (болгарська, сербська, хорватська, словенська, македонська, старослов'янська) мови.

*24 травня – День слов'янської писемності і культури.*

**226. Соціоніка** (від лат. *societas* – *спільність, суспільство*) – наука, яка розробляє рекомендації щодо вдалого поєднання різних типів людей у групи для професійної чи іншої соціальної взаємодії та спілкування. Серед фундаторів **с.** – доктор медицини, швейцарський психолог, основоположник глибинної психології Карл Густав Юнг (1875-1961), литовський економіст і соціолог Аушра Аугустінавічюте (1927-2005), яка виявила 16 типів особистостей та закономірності відносин між ними у соціумі, в т. ч. у професійному спілкуванні.

**227. Спілкування** – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін враженнями, емоціями, поглядами, уміннями, навичками, знаннями, досвідом та результатами діяльності; базова категорія теорії мовної комунікації, в тому числі в процесі спілкування.

**228. Старослов'янізми** – це слова, запозичені в IX-X ст. зі старослов'янської мови (нині – мертвої), що є найдавнішою формою слов'янського книжного мовлення, запровадженого Кирилом та Мефодієм з метою зробити зрозумілими всім слов'янам переклади текстів грецьких книг (наприклад, *багатство, благодать, благословити, братство, гордіня, древо, єдиний, невмирущий, представити, священник, соратник, страждати, учитель* тощо).

**229. Старослов'янська мо́ва** – найдавніша літературно-писемна мова слов'ян, зафіксована в пам'ятках X-XI ст. В її основі – *староболгарська мова*, яка виникла на основі південно-македонського (солунського) діалекту.

Упродовж кількох століть **с.м.** була конфесійною (церковною) мовою східних слов'ян. Її пам'ятки (X-XI ст.) написано двома алфавітами: глаголицею і кирилицею.

Серед характерних ознак **с.м.** – наявність у фонетичній системі специфічних звуків, що передавалися, наприклад, літерами **Ѣ, Ъ** тощо; початкові **ра, ла**; неповноголосні сполучення **ра, ла** між приголосними; сполучення **жд** і под.; наявність шести типів відмінювання іменників, що різнилися характером основ, а також складної системи дієслівних форм тощо. Цією мовою у другій половині IX ст. *брати Кирило і Мефодій* переклали з давньогрецької мови релігійні книги.

**230. Стилї́стика** (від *лат. stilus (stylos)* – *загострена паличка для письма*) – це розділ мовознавства, що вивчає умови і цілі використання мовних засобів у різних ситуаціях спілкування та відповідно до сфер суспільної комунікації, тобто вивчає функційні стилі літературної мови в її синхронії та діяхронії; стилістика має зв'язок із лінгвістикою тексту, риторикою, прагматикою.

**231. Стилї́стичні но́рми** – розрізнення мовних засобів щодо доцільності їх використання в текстах різного стилісового призначення.

**232. Стилї́стичні по́милки** – це порушення (недотримання) стилістичних норм у функціонуванні мовних засобів.

**С.п.** зумовлюються порушенням правил стилістичної сполучуваності, стилістично невмотивованим використанням форм і синтаксичних конструкцій, порушенням норм єдності стилю. До них належать: 1) уживання слів і висловів іншого стилю (наприклад, розмовної лексики в науковому тексті); 2) невдале використання емоційно забарвлених засобів та експресивної лексики;

3) невмотивоване застосування діалектних та просторічних слів і виразів; 4) змішування лексики різних історичних епох.

**233. Стил** (лат. *stilus (stylos)* – *загострена паличка для письма*) – 1) функційний різновид літературної мови, зумовлений сферою, змістом, завданнями спілкування, типом суспільної свідомості, що впливає на характер використання мовних одиниць (наприклад, *науковий с., офіційно-діловий с., публіцистичний с., художній с., розмовний с.; юридичний с., епістолярний с., конфесійний с.*); 2) характерна для індивідуальної мовотворчості або окремого художнього твору сукупність використовуваних мовних засобів (*с. Олеса Гончара, с. «Енеїди»; с. академіка Віталія Макаровича Русанівського*); 3) колоритно-експресивний різновид мови (*с. фамільярний, с. знижений, с. урочисто-піднесений, с. підкреслено-об'єктивний*); 4) відповідність висловленої думки нормам граматики та слововживання (*с. складний, запутаний*).

**234. Стил спілкування** – це індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється за будь-яких умов спілкування: в ділових й особистісних стосунках, у способах прийняття і здійснення рішень, у прийомах психологічного впливу на людей, у методах розв'язання міжособистісних та індивідуальних конфліктів тощо.

**235. Сучасна класифікація** (від лат. *classis* – розряд) **документів** – це розподіл документів на різновиди за різними критеріями: 1) *за призначенням*: організаційні (статут, положення, інструкція), розпорядчі (постанови, наказ, розпорядження), довідково-інформаційні (звіт, протокол, лист), обліково-фінансові (акт, доручення, розписка), господарсько-договірні (контракт, договір, угода); спеціалізовані; особові (автобіографія, заява, резюме, рекомендаційний лист); 2) *за походженням* (службові й особові); 3) *за місцем створення* (внутрішні й зовнішні); 4) *за формою* (стандартні й нестандартні); 5) *за терміном виконання* (дуже термінові, термінові, звичайні безстрокові); 6) *за ступенем гласності* (цілком секретні, секретні, для службового користування, для

загального користування); 7) *за стадіями створення* (оригінал, дублікат, копія, витяг, відпуск); 8) *за технікою відтворення* (рукописні й друковані); 9) *за терміном збереження* (постійного зберігання, тривалого зберігання, тимчасового зберігання); 10) *за складністю* (прості й складні); 11) *за носієм інформації* (паперові, електронні, фотоносії).

**236. Сучасна українська літературна мова** – 1) синонімічна назва до «*Нова українська літературна мова*»; 2) українська літературна мова ХХ – початку ХХІ ст.; 3) мова, якою послуговуються одночасно три покоління, тобто мова останніх 60-70 років.

**237. Сфери спілкування** – це взаємопов'язаний комплекс ситуацій і тем спілкування, видів мовленнєвої діяльності, зумовлений потребами комунікації; це «зони» комунікації, які історично склалися і відрізняються мотивами, цілями, формами та засобами мовного коду; традиційно виокремлюють такі сфери спілкування, як *освітньо-наукова, професійно-виробнича, навчально-професійна, соціально-побутова, соціально-культурна, суспільно-політична*.

## Т

**238. Табу́** (із полінез. мов *tapu (tabu)* – зовсім виділений) – це заборона використання певних слів (*лайливих, вульгарних, нецензурних*), зумовлена культурними, етичними, моральними чинниками; звичайно їх замінюють евфемізмами, тобто пом'якшеними виразами.

**239. Тавтологія** (від грец. «*те саме*» і «*слово*») – це повторення сказаного (змісту цілого вислову або його частини). У професійній комунікації **т.** свідчить про недостатню логічну та мовну грамотність особи, що ускладнює спілкування та затягує його в часі. Наприклад: *промовець промовив промову, лектор читає лекцію, робітник добре робить роботу*.

Втім **т.** використовують і як стилістичний засіб для збільшення виразності та емоційності народнопоетичної мови, персонажів художнього твору й ораторського мистецтва.

**240. Такéсика** (від *лат. tactilus* – *дотик*) – невербальна (несловесна) комунікація, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші дотики: *потискування рук, поцілунки, погладжування, обійми* тощо.

**241. Тéза** (від *грец. “положення, твердження”*) – головна думка (твердження), істинність якої треба переконливо доказати в словесній комунікації; це основоположні твердження певної теорії, концепції, наукової доповіді, публічного виступу, лекції тощо.

**242. Теза́урус** (*грец. “скарб, скарбниця”*) – 1) словник, у якому з максимальною повнотою відбито лексичний склад мови; перелік слів супроводжується уживанням їх у текстах; створюється для опису історичних пам'яток, мови письменників, окремих творів; 2) словник, у якому слова об'єднані в певні групи за поняттями, темами; родовидові відношення між поняттями допомагають знайти в т. відповідне слово; 3) у комунікативній лінгвістиці й методиці викладання мови – запас слів індивіда, необхідний для спілкування за певною темою чи з певної дисципліни / спецкурсу.

**243. Текст** (*лат. textum* – *зв'язок, тканина, побудова*) – зв'язне цілісне мовлення, письмове чи усне повідомлення, що має змістову і структурну завершеність й орієнтоване автором на певний адресат. Складники **т.** – речення, лексико-граматичні засоби для зв'язку речень у цілісну одиницю комунікації. **Т.** є результатом спілкування (інтерації і трансакції), структурно-мовною складовою й одночасно кінцевою реалізацією комунікації, тобто тією структурою, в яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення.

**244. Тéма** (від *грец. “основа, положення”*) – компонент актуального членування висловлювання, початковий пункт повідомлення; це те, стосовно чого щось стверджується у висловлюванні; *дане, відоме*.

**245. Тематі́чне табу́** – це заборона спілкування на певну тему в певній культурі чи в соціумі.

**246. Темп мо́влення** (*італ. tempo, лат. tempus* – *час*) – це часова організація, швидкість одиниць мовного коду, складова

інтонації мовлення. **Т.м.** є важливою смисловою й експресивно-емоційною функцією спілкування, у тому числі у фаховій сфері.

**247. Тέρмін** (лат. *terminus* – *межа, кордон*) – вербальний (словесний, мовний) знак спеціального поняття (у *широкому розумінні*); слово (просте, складне, аббревіатура) або словосполучення, що точно позначає (називає, номінує) спеціальне поняття певної галузі знань (науки, техніки, культури, мистецтва, політики), є офіційно затвердженим і рекомендованим для використання у фаховій усній та писемній діяльності; обов'язково має наукове визначення (дефініцію), позбавлене емоційно-експресивного забарвлення; обов'язково входить до системи понять (термінології) відповідної галузі, у межах якої не повинен мати (крім абсолютних) синонімів та два чи більше лексичних значень. Наприклад: *екстер'єр, макроекономіка, метафора, омоніми, парадигма, полімер, правник, синхрофазотрон; комп'ютерний дизайн, ланцюгова реакція, міжнародне право, судовий позов; БП, ЄВПО, МВФ*.

**Т.** представлені тільки чотирма самостійними частинами мови (іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками) у двох сферах існування: у первинній сфері (сфері їх функціонування, тобто в текстах) та у вторинній сфері (сфері їх фіксації, тобто у словниках, тезаурусах). У фахових текстах функціонують як вузькоспеціальні **т.** (*абсолютно специфічні*), так і загальнонаукові й міжнаукові **т.** (*відносно специфічні*).

**248. Термінографія** (від лат. *terminus* – *межа, кордон* і *grapho* – *пишу*) – розділ лексикографії (науки про словники) та термінознавства (інтегративної науки про терміни), який розробляє принципи укладання термінологічних словників різних типів та безпосередньо готує до видання ці словники.

**249. Термінознавство** – самостійна комплексна (інтегративна) науково-прикладна дисципліна, що всебічно вивчає терміни: їх історію творення й особливості функціонування, структуру, мовні параметри, поняттєвий зміст, а також різноманітні аспекти мови для

спеціального призначення як у теоретичній площині, так і в практичному вимірі.

Основи науки про терміни заклад видатний австрійський учений Ойген Вюстер (Eugen Wüster) у своїй докторській дисертації (1931р.). У розвиток термінознавства зробили вагомі внески відомі мовознавці: Григорій Винокур, Віра Даниленко, Володимир Лейчик, Дмитро Лотте, Олександр Реформаський та ін.

У витоків українського теоретичного і практичного термінознавства стояли галузеві науковці – природознавець, філолог, перекладач, поет Іван Григорович Верхратський; етнограф і лексикограф Михайло Михайлович Левченко; фізик, електротехнік, перекладач Іван Павлович Пулюй; вчені Наукового товариства імені Т. Шевченка (з 1873 по 1939), співробітники відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України (з 1978 р.). Термінознавчі здобутки часів Незалежності України поповнили праці професорів Андрія Андрійовича Бурячка, Катерини Григорівни Городенської, Володимира Олександровича Горпинича, Володимира Володимировича Дубічинського, Світлани Яківни Єрмоленко, Тараса Романовича Кияка, Ірини Миколаївни Кочан, Галини Петрівни Мацюк, Таміли Іванівни Панько, Левка Михайловича Полюги, Анатолія Михайловича Поповського, Віталія Макаровича Русанівського, Олександри Антонівни Сербенської, Людмили Олександрівни Симоненко, Олександра Онисимовича Тараненка та багатьох інших кандидатів і докторів філологічних наук.

На початок XXI ст. українськими термінологами досліджено близько 150 терміносистем багатьох галузей знань, розроблено понад 600 Державних стандартів України на терміни і визначення, підготовлено десятки термінологічних словників (галузевих, тлумачних, перекладних, навчальних).

Статті з актуальних проблем загального, порівняльного й українського термінознавства галузеві науковці та лінгвісти публікують у сучасних авторитетних фахових збірниках наукових праць: «Проблеми української термінології» (Львів, «Львівська

політехніка)), «Термінологічний вісник» (Київ, Інститут української мови НАН України) та «Українська термінологія і сучасність» (Київ).

**250. Термінологізація** – перехід загальноновживаного слова у термін; в основі термінологізації – *метафора* і *спеціалізація значення* (наприклад, іменник *утома* (стан людини) в мові техніки є терміном (*утома металів, механічна втома, термічна втома*)).

**251. Термінологічна компетентність** – це ключовий складник фахової культури індивіда, який віддзеркалює сформованість у нього поняттєво-термінологічного апарату з відповідного фаху.

**252. Термінологія** (від лат. *terminus* – *межа, кордон* і *logos* – *вчення*) – 1) сукупність термінів певної галузі науки, виробництва, мистецтва, політики тощо (наприклад, *економічна т., лінгвістична т., математична т., технічна т., філософська т., хімічна т., юридична т.*); 2) сукупність термінів у рамках лексики окремої природної мови (наприклад, *англійська т., українська т., польська т.*).

**253. Терміносистема** (від лат. *terminus* – *межа, кордон* і грец. *“ціле, складене з частин, поєднання”*) – організована сукупність термінів певної галузі науки, техніки, культури, мистецтва тощо, у якій ураховано лексико-семантичні й словотвірні зв’язки між термінами та відповідними поняттями в рамках однієї групи.

**254. Точність мовлення** – когнітивно-риторичний аспект спілкування, один із найважливіших складників тактики адресанта, пов’язаний з добром і побудовою повідомлень у повній відповідності до стратегії комунікації.

## У

**255. Їзус** (від лат. *usus* – *звичай, правило*) – загальноприйняте серед носіїв певної мови використання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій; поширена мовна практика на відміну від тимчасового, принагідного, індивідуального використання мовних одиниць; мовленнєва практика певного мовного колективу, яка частково регулюється нормами усного й писемного мовлення, тобто це і нормативне (літературне), і просторічне мовлення.

**256. Українська мо́ва** – мова української нації; належить до східнослов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї; за деякими характерними ознаками виявляє близькість до західно- та південнослов'янських мов; з погляду діалектної характеристики має три наріччя: північне, південно-західне і південно-східне.

Норми **у.м.** склалися впродовж VI–XIV ст. В основі **у.м.** – протоукраїнські говори, які виокремлюються у реконструйованій праслов'янській мові, а також у галицько-подільському та києво-поліському говіркових регіонах.

У ХХІ ст. **у.м.** функціонує у трьох офіційних статусах: як *національна*, як *літературна*, як *державна* (з 1996 р.).

Указом Президента України затверджено *День української писемності та мови* (дев'яте листопада щороку з 1997 р.).

## Ф

**257 Філоло́гія** (від грец. “люблю” і “слово”) – це сукупність гуманітарних наук (мовознавство, літературознавство, текстологія, джерелознавство, палеографія), що вивчають мову, літературу, культуру народу переважно через мовний аналіз текстів; розрізняють *українську ф.*, *англійську ф.*, *болгарську ф.*, *класичну ф.*, *слов'янську ф.*, *російську ф.* тощо.

*25 травня – День філолога.*

**258 Формальне спілкування** – це спілкування незнайомих або недостатньо знайомих людей, зокрема, з особами, які зайняті виконанням службових обов'язків (наприклад, *із лікарем у поліклініці*, *з адміністратором у готелі* тощо).

**259. Фра́зовий на́голос** (від грец. «спосіб вираження», вислів, мовний зворот) – це виділення у вимові (наприклад, під час доповідей, лекцій, виступів) важливої змістової та логічної частини речення. Якщо у межах синтагми (мовного такту) треба виділити (підкреслити) важливе за змістом слово, то йдеться про *синтагматичний* (*тактовий*) *наголос*. Якнайчастіше виділяють останнє слово у

синтагмі. Активно використовують **ф.н.** в освітній, управлінській, науковій сферах. Паралельно із **ф.н.** використовують у професійній комунікації і *логічний* наголос – посилення голосу на важливому (потрібному) слові в реченні для зосередження уваги саме на ньому. Наприклад: Природна мова – складний *вербальний* код.

**260. Функції мови** – реалізація й актуалізація в мовленні потенційних можливостей відповідних засобів мови для різних цілей; базові її функції – *комунікативна (спілкувальна)* та *гносеологічна (пізнавальна, когнітивна, мислетворча)*, а також є *культурологічна, ідентифікаційна, естетична, експресивна, емоційна, номінативна, інформаційна, агітаційна, метамовна, фатична* функції; це найважливіші способи використання міжособистісної інтеракції в суспільстві.

**261. Функційні стилі/функціональні стилі** – це різновиди літературної мови, в яких мовний код виступає в певній соціально-значущій сфері суспільно-мовної практики людей та особливостями яких зумовлена специфіка спілкування в цій сфері; відносно автономна система мовних засобів, регулярно функціонуючих у певній сфері суспільної діяльності; різновиди літературної мови, які виокремлюються відповідно до колективно усвідомлюваних типів спілкування і функцій мови у різних сферах суспільної комунікації; сучасна українська літературна мова представлена п'ятьма традиційними (*науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, розмовний*) та трьома новачійними **ф.с.** інтегративного типу (*юридичний, епістолярний, конфесійний*).

## X

**262. Хезитація** (від *англ. hesitation* – сумнів, коливання) – різновид паузи, викликаний обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення в процесах вербалізації тощо; іноді супроводжується “еканням” та словами-паразитами.

**263. Хронéміка** (від грец. “*літопис, час*”) – час, який впливає на перебіг спілкування (наприклад, *хезитація; очікування початку спілкування; проведений у спілкуванні час* тощо).

## Ц

**264. Цита́та** (нім. *Zitat*, від лат. *cito* – *наводжу, проголошую*) – дослівно відтворений у письмовому чи усному тексті уривок (фрагмент) з іншого твору чи чиесь висловлювання в контексті мовлення іншого з обов’язковою й точною вказівкою на автора та джерело. Використання **ц.** в освітній, науковій та професійній сферах свідчить про тематичну і загальну ерудованість автора та, зокрема, про його академічну доброчесність у курсових/ дипломних/ дисертаційних роботах, наукових доповідях, рефератах, статтях тощо.

## Ч

**265. Части́ни мо́ви** – найбільші лексико-граматичні класи (розряди) слів, об’єднаних організованою сукупністю ознак: 1) *семантичними* (наявністю спільного лексичного значення чи його відсутністю); 2) *морфологічними* (однаковими граматичними категоріями, граматичними значеннями, формами зміни слів); 3) *синтаксичними* (спільною функцією слів у реченні й синтаксичною сполучуваністю з іншими словами у словосполученні, реченні).

Сучасна українська мова, за даними «Академічної граматики» (2004 р.), представлена двома *центральними* **ч.м.** (іменник, дієслово), трьома *периферійними* самостійними **ч.м.** (прикметник, числівник, прислівник), займенниковими словами (серед іменників, прикметників, числівників, прислівників) та *службовими частинами мови* (прйменники, сполучники, частки, зв’язки); окрема група - вигуки й *звукоподібні слова*.

**266. Чі́ткість мо́влення** – риторична характеристика манери вимови адресанта, підкреслення інтонаційними засобами змістових аспектів спілкування.

**Ч.м.** є обов'язковою вимогою до фахівців у багатьох галузях і професійних сферах.

## Ю

**267. Юрисдикція** (від лат. *jurisdictio*, від *jus (juris)* – право і *dico* – проголошую) – повноваження надавати правову оцінку фактам, подіям, розв'язувати правові питання.

**268. Юрисконсульт** (від лат. *jurisconsultus* – правознавець, юридичний радник) – штатний консультант, що має повну юридичну освіту і надає пояснення (коментарі, тлумачення) з правових питань в установах, в організаціях, на підприємствах. **Ю.** має вправно використовувати техніко-юридичний інструментарій (у його структурі важливим компонентом є мова), передусім на рівні мовного (словесного) тлумачення.

## Я

**269. Якість мовлення** – загальне поняття риторичної складової спілкування; комунікативно важливий складник змістового і формального аспектів усного та писемного мовлення, який включає *правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність* та інші аспекти використання засобів мовного коду.

**270. Якість освітньої діяльності** – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових (перший освітній рівень – *бакалаврат*, другий освітній рівень – *магістратура / магістеріум*, третій освітньо-науковий рівень – *аспірантура*), яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені фахові потреби окремої особи (в тому числі мовні та комунікативні компетентності), професійної сфери або/та суспільства.

## ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

### *Навчальні посібники для ВНЗ із грифом МОН України (\* - наявність у бібліотечних фондах ЗНТУ)*

- 1\*. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: «ЦУЛ», 2006. – 312с.
- 2\*. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. – 2-ге видання, перероб. та доп. – К.: «ЦУЛ», 2009. – 392с.
3. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. – 3-тє видання, доп. та перероб. – К.: «ЦУЛ», 2016. – 426с.
- 4\*. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика у практичних завданнях для юристів: Навчальний посібник для ВНЗ. – Запоріжжя: ЗЮІ МВС У, 2002. – 307с.
- 5\*. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика: Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: «ЦУЛ», – 592с.
- 6\*. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика: Навчальний посібник для ВНЗ. – 2-е вид., доп. – К.: «ЦУЛ», 2016. – 624с.
- 7\*. Сучасні ділові папери: Навчальний посібник/ *С.В. Глущик, О.В. Дияк, С.В. Шевчук.* – 4-е вид., переробл. і доп. – К.: А.С.К., 2008. – 400с.
8. Фахова українська мова: Навчальний посібник / *Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М.* – К.: «ЦУЛ», 2008. – 272с.

### *Навчально-методичні матеріали для студентів денної і заочної форм навчання*

- 1\*. *Онуфрієнко Г.С.* Вища школа і Болонський процес. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. – 62с.
- 2\*. *Онуфрієнко Г.С.* Основи теорії мовної комунікації. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. – 90с.
- 3\*. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. – 46с.
- 4\*. Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 1. Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування. Методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №1 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ/Укл. *Онуфрієнко Г.С.* – Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. – 38 с.
- 5\*. Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 2. Професійна комунікація. Методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №2 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ/Укл. *Онуфрієнко Г.С.* – Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. – 30 с.

- 6\*. Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 3. Наукова комунікація як складова фахової діяльності. Методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №3 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ/Укл. *Онуфрієнко Г.С.* – Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. – 42 с.
- 7\*. Українська мова за професійним спрямуванням: методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи для студентів першого курсу заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ/ Авт.-укл. *Г.С.Онуфрієнко.*-Запоріжжя: ЗНТУ, 2015.- 66с.

### *Словники*

1. *Єрмоленко С.Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор. – К.: «Либідь», 2001. – 224с.
2. Нові слова та значення: Словник / Інститут української мови НАН України / Укл. *Л.В. Туровська, Л.М. Василькова.* – К.: «Довіра», 2008. – 271с.
- 3\*. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний тлумачний словник лінгвістичних термінів / Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Пазюк. – Запоріжжя: ЗІОІ МВС У, 2001. – 56с.
- 4\*. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. – 70с.
- 5\*. *Пристайко Т.С.* Базовый словарь лингвистических терминов/ Т.С. Пристайко, Л.П. Столярова, Л.П. Попко. – К.: Изд-во Госуд. академии руководящих кадров культуры и искусств, 2003. – 192с.
- 6\*. Словник іншомовних слів / Укл. *С.М. Морозов, Л.М. Шкаранута.* – К.: «Наукова думка», 2000. – 680с.
- 7\*. Тлумачний словник ключових понять і термінів Болонського процесу / Укл. *Г.С. Онуфрієнко.* – Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. – 42с.
8. Українська мова. Енциклопедія/ Редкол. *Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П.* та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824с.
9. *Штерн І.Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців. – К., 1998. – 336с.